

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Johan Strahl

Oklara bestämmelser vid preskription av anspråk på försäkringsersättning

Examensarbete
20 poäng

Jur dr Eva Lindell-Frantz

Försäkringsrätt

Vårterminen 2001

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Presentation av ämnet	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Disposition och metod	6
1.4 Avgränsningar	7
2 ALLMÄNT OM PRESKRIPTION	8
2.1 Historisk bakgrund	8
2.2 Partsintressen	8
2.3 Preskriptionslagen	9
2.3.1 Inledande anmärkningar	9
2.3.2 Anspråk som träffas av preskription	10
2.3.3 Preskriptionsavbrott	10
2.3.3.1 Erkännande	10
2.3.3.2 Skriftligt krav eller skriftlig erinran	10
2.3.3.3 Väcka talan	11
2.3.4 Verkan av preskriptionsavbrott	11
2.3.5 Preskriptionslagens tillämplighet på försäkringslagstiftningen	11
3 SPECIALPRESKRIPTION INOM FÖRSÄKRINGSRÄTTEN	13
3.1 Inledande anmärkningar	13
3.2 De aktuella bestämmelserna	13
3.2.1 Försäkringsavtalslagen	13
3.2.2 Konsumentförsäkringslagen	13
3.2.3 Trafikskadelagen	14
3.3 Reglernas syfte	14
3.4 Ny försäkringsavtalslag	15
4 PRESKRIPTIONSAVBROTT	16

4.1	Väckande av talan	16
4.1.1	Allmänt	16
4.1.2	Begreppets innebörd	16
4.2	Erkännande från försäkringsgivarens sida	17
4.2.1	Allmänt	17
4.2.2	Praxis från Högsta domstolen	17
4.2.3	Nämndpraxis	19
4.3	Verkan av preskriptionsavbrott	19
5	BEGREPPET “GÖRAS GÄLLANDE”	20
5.1	Inledande anmärkningar	20
5.2	Fullgörelsetalan som utgångspunkt	20
5.3	Fastställelsetalan som utgångspunkt	21
5.3.1	Skiljaktiga meningar	21
5.3.2	Förespråkarna	21
5.3.3	Kritikerna	24
5.3.4	Förlängning av treårsfristen	25
6	KÄNNEDOMSREKVISITET	27
6.1	Krav för att rekvisitet skall anses uppfyllt	27
6.1.1	Några viktiga utgångspunkter	27
6.1.2	Bevisbördan	29
6.1.3	Väckande praxis i nämnderna	29
6.1.3.1	Utredning av problematiken pågår	29
6.1.3.2	Exempel på motstridiga beslut	30
6.2	Moment som kännedomen kan avse	31
6.2.1	Några viktiga utgångspunkter	31
6.2.2	Kännedom om en försäkring	32
6.2.3	Kännedom om gäldenärens identitet	33
6.2.4	Jämförelse med patientskadelagen	34
7	TIOÅRSPRESKRIPTION	36
7.1	Inledande anmärkningar	36
7.2	Olycksdagen som utgångspunkt för tioårsfristen	36
7.3	Senare utgångspunkt för tioårsfristen än olycksdagen	38
7.4	Prövningen i ARN och TSN	39
8	SLUTLIG STÄLLNING I ERSÄTTNINGSPRÅGEN	42
8.1	Tillämpningsområde	42
8.2	Krav som ställs på förklaringen	42
8.3	Bevisbördan	44

9 AVSLUTNING	45
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	49
Litteratur	49
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	51

Sammanfattning

Bestämmelserna om preskription i 29 § FAL, 39 § KFL och 28 § TSL innehåller flera oklara begrepp som har givit upphov till motstridiga åsikter i både praxis och doktrin. Det pågår i nuläget ett arbete med att utforma en ny försäkringsavtalslag. Denna verkar dock inte innebära några klargöranden beträffande bestämmelserna om preskription. På något sätt måste emellertid rättstillämpningen i frågan harmoniseras. Mitt syfte med uppsatsen är dels att behandla grunderna i preskriptionsinstitutet avseende ersättning ur privatförsäkringar, dels analysera de oklarheter som finns kring vissa begrepp.

I samband med preskriptionsavbrott är dock oklarheterna lindriga. Tvister brukar endast uppkomma vid bedömningen av erkännande från försäkringsgivarens sida. Detta beror på att det inte alltid är tydligt om ett besked från bolaget i ersättningsfrågan kan ses som ett erkännande av ersättningsskyldighet och ett avstående från att åberopa specialpreskription. Det framgår av praxis att det i alla fall krävs mer än att beskedet bara bekräftar att skadeanmälan har mottagits.

Det är främst begreppen ”fordringen kunde göras gällande” och ”kännedom om att fordringen kunde göras gällande” som har vållat problem vid rättstillämpningen. Det finns i princip två uppfattningar vad gäller tolkningen av det första begreppet. Den ena går ut på att fordringen skall anses kunna göras gällande vid uppkomsten av de inledande besvären av en olycka, även om det senare visar sig att besvären blir invalidiserande. Den andra går ut på att fordringen skall anses kunna göras gällande vid tidpunkten för de senare besvären, d v s när de med hjälp av ett utlåtande av en läkare sätts i samband med olyckan.

Frågan när kännedom om skadan finns hos den skadelidande besvaras ofta med att försäkringstagaren skall känna till att skada uppstått och att den var sådan att han kunde framställa krav på försäkringsersättning. Andra menar att kännedomen alltid sammanfaller med tidpunkten för händelsen som gav upphov till skadan. Det råder dock relativ enighet om att kännedomen skall baseras på fackmässiga uppgifter, t ex en läkares undersökning. Det skall alltså inte vara fråga om lösa antaganden. I princip behöver kännedomen inte omfatta förekomsten av en försäkring. Till viss del krävs dock aktivitet beträffande kännedomen om gäldenären.

Enligt min uppfattning är det tid för lagstiftaren att omformulera begreppen ovan. Det är inte längre tillräckligt att HD försöker klargöra rättsläget. Kanske skulle en utökning av treårsfristen till en tioårstid som alltid utgår från olyckstillfället lösa tolkningsproblemen. En sådan förlängning av fristen skulle oftast innebära att även senare uppkomna besvär hinner visa sig innan preskription inträder.

Frågan om tioårsfristen skall beräknas från samma utgångspunkt som treårsfristen är också tvistig i doktrin och praxis. Tendensen har varit att hovrätten ansett att olycksdagen skall vara utgångspunkt för tioårstidens början, medan uppfattningen i doktrinen oftast varit att fristen kan ha en senare utgångspunkt än olycksdagen. Om ovan nämnda utökning av treårsfristen skulle bli av kan det dock vara lämpligt att helt ta bort den nuvarande tioårsfristen.

Under vissa förutsättningar har försäkringstagaren alltid sex månader på sig att väcka talan sedan försäkringsbolaget har meddelat slutlig ställning i ersättningsfrågan. Det kan dock uppkomma tvister huruvida slutlig ställning verkligen har tagits. Krav har i praxis uppställts på att förklaringen skall innehålla ett klart tillkännagivande att försäkringsgivaren inte är beredd att ompröva sin ståndpunkt. Ett säkert sätt att klargöra ställningstagandet är att hänvisa till att beslutet kan överklagas i domstol.

Förord

Avsikten med denna uppsats är att utreda rättsläget beträffande bestämmelserna om preskription inom försäkringslagstiftningen. Det har på senare tid visat sig att det i tolkningen av dessa föreligger oklarheter på avgörande punkter.

Mitt intresse för försäkringsrätt väcktes i samband med att jag läste specialkursen i skadestånds- och försäkringsrätt vårterminen 2001. Mitt ämnesval har under arbetets gång visat sig innehålla fler juridiska problem än jag till en början var medveten om. Detta har gjort att uppsatsen varit mycket intressant och spännande att skriva. Det är givetvis min förhoppning att den även skall vara givande att läsa.

Jag vill tacka min handledare, Jur dr Eva Lindell- Frantz, för vägledning och uppmuntran under arbetets gång. Jag vill även tacka Thomas Utterström på Justitiedepartementet i Stockholm för värdefull information.

Lund, januari 2001

Johan Strahl

Förkortningar

ARN	Allmänna reklamationsnämnden
Ds	Departementsserien
FAL	Försäkringsavtalslagen (1927:77)
HD	Högsta domstolen
KFL	Konsumentförsäkringslagen (1980:38)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
PreskF	KF (1862:10 s 1) om tioårig preskription och om kallelse å okända borgenärer
PreskL	Preskriptionslag (1981:130)
Prop	Proposition
RFS	Rättsfall Försäkring och Skadestånd
RH	Rättsfall från hovrätten
SOU	Statens offentliga utredningar
TSL	Trafikskadelagen (1975:1410)
TSN	Trafikskadenämnden

1 Inledning

1.1 Presentation av ämnet

Preskriptionsinstitutet kan i många fall tyckas utgöra ett orättvist moment i en prövning av en juridisk fråga. Det händer relativt ofta att en enskild privatperson går miste om t ex försäkringsersättning på grund av okunskap om detta institut. Även om en invändning om preskription moraliskt sett kan uppfattas som tveksam råder det dock inget tvivel om att en sådan invändning kan utgöra ett betydelsefullt led i gäldenärens försvar. En vanlig åsikt torde vara att en preskriptionsinvändning är att komma undan ett betalningsansvar för lätt, och att det är den materiella frågan som i först hand skall avgöras.¹ Hur än saken förhåller sig angående detta är det enligt min uppfattning ingen tvekan om att preskriptionsinstitutet fyller en viktig uppgift i det att avvecklar fordringsförhållanden inom rimlig tid, något som är nödvändigt i ett väl fungerande ekonomiskt system. Utan denna avveckling skulle ekonomiska avtal riskera att bli alltför utdragna och följaktligen en börda som hindrar vidare ekonomiska åtaganden.

Givetvis kan varje fordran på försäkringsersättning preskriberas. Det har emellertid visat sig att preskription används i störst utsträckning beträffande personförsäkring, särskilt sjuk- och olycksfallsförsäkring och trafikförsäkring. I dessa fall blir FAL, TSL och i viss mån även KFL tillämpliga.² Det torde i allmänhet inte vara förenat med några större svårigheter att konstatera att någon drabbats av en ersättningsgill personskada. Det kan emellertid uppstå problem i samband med exempelvis sk whiplashskador, där de inledande skadorna kanske inte är ersättningsgrundande, men där allvarigare besvär visar sig efter några år. Det kan då vara svårt att bevisa sambandet mellan skadorna och olyckan. Det kan också vara svårt för den försäkrade privatpersonen att veta när skadan senast kan rapporteras till försäkringsbolaget.

Med tanke på att det ofta är fråga om stora belopp och således omfattande ekonomiska följder är det viktigt att det råder klara riktlinjer beträffande frågan om preskriptionens början. Det måste emellertid konstateras att sådana riktlinjer inte finns inom försäkringslagstiftningen idag. Preskriptionsreglerna i 29 § FAL, 28 § TSL och 39 § KFL har visat sig innehålla begrepp som gett upphov till tolkningsproblem. Denna osäkerhet vad gäller bestämmelsernas tolkning torde finnas både i den praktiska tillämpningen och i litteraturen. Förarbetena ger bara allmänna ledtrådar till

¹ Jfr Lindskog, Stefan. *Preskription. Om civilrättsliga förpliktelsers upphörande efter viss tid*. Värnamo. 1990, sid. 21.

² Utterström, Thomas. *Några frågor om preskription av anspråk på försäkringsersättning. Underlag för en diskussion om olika frågor om preskription av försäkringsersättning vid möte med Allmänna reklamationsnämndens försäkringsavdelning*. Maj 2000, sid. 6.

hur lagstiftaren tänkt sig att bestämmelserna ska tolkas. Problemet har på senare tid blivit alltmer besvärligt då försäkringsbolagen tenderar att i högre utsträckning åberopa preskription. Det är framförallt i ARN och TSN som problemen märks. Det är inte ovanligt att nämnderna i sina avgöranden haft skilda synsätt i ärenden som behandlar samma problem.³

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med detta arbete är att de lege lata analysera bestämmelserna om preskription i försäkringslagstiftningen, och lyfta fram de tolkningsproblem som har givit upphov till en vacklande praxis på området. Vilka är tolkningsproblemen? Hur tolkas bestämmelserna idag? Viktigast torde vara att utreda vid vilket tillfälle treårsfristen skall börja löpa då denna oftast åberopas i den praktiska tillämpningen. Centrala begrepp i bedömningen av denna frist, som alltså kräver ett förtydligande beträffande tolkningen, är ”fordringen kunde göras gällande” och ”kännedom om att fordringen kunde göras gällande”.

Också tioårsfristens utgångspunkt är oklar på vissa punkter. Här är den centrala frågan om tioårsfristen skall ha samma utgångspunkt som treårsfristen. Trots att rekvisiten för tioårsfristen och treårsfristen är i det närmaste identiska är det inte självklart att utgångspunkten för de båda fristerna blir densamma. Således analyseras även tioårsfristens utgångspunkt i uppsatsen.

1.3 Disposition och metod

Uppsatsen inleds med en behandling av preskription i allmänhet. Förutom en kort historisk bakgrund angående preskriptionens utveckling behandlas också PreskL översiktligt för att ge en helhetsbild av preskriptionsinstitutet. Även de sätt på vilka preskriptionsavbrott kan åstadkommas, samt vilka verkningar som följer, behandlas relativt översiktligt. Själva kärnan i uppsatsen är analysen av de rekvisit i preskriptionsbestämmelserna som har medfört tolkningsproblem. Det är framförallt kännedomsrekvisitet och när en fordran kan göras gällande som kommer att behandlas. Det råder emellertid viss osäkerhet också beträffande tioårsfristens samband med treårsfristen. Även på detta område har meningarna gått isär i praxis. Avslutningsvis kommer jag att behandla det faktum att försäkringstagaren under vissa omständigheter kan väcka talan trots att preskription egentligen har inträtt, dvs om försäkringsgivaren har förklarat att slutlig ställning har tagits i ersättningsfrågan.

Vad angår metoden har jag i mitt sökande efter relevant material använt mig av en traditionell juridisk metod, vilket innebär att jag läst och analyserat

³ Utterström (2000), sid. 3.

doktrin, förarbeten, domstolspraxis och praxis från ARN och TSN. Mina egna kommentarer och slutsatser kommer att presenteras successivt i uppsatsen. Dessa kommer sedan givetvis att få ytterligare plats i den sammanfattande och analyserande avslutningen. Vad gäller doktrinen är det påtagligt att någon form av klargörande måste ske i frågan hur preskriptionens utgångspunkt skall fastställas. I stort sett samtliga författare finner det synnerligen frustrerande att förarbetena ger så lite ledning. Att förarbetena ger lite ledning i tolkningsfrågorna har nu även jag erfarenhet av. Det är således inte i första hand från dessa som information om problemen kan hämtas. Förarbetena kan genom sin tystnad endast bidra med ett godkännande till tolkningar och en följande intressant debatt i doktrin och domstolar. Det finns dock endast ett fåtal rättsfall i frågan från våra allmänna domstolar. Detta beror på att försäkringsbolagen inte gärna går till domstol med sina kunder. De flesta tvister kan bolagen hänskjuta till bedömning av särskilda sakkunniga nämnder.⁴

1.4 Avgränsningar

Det pågår ett arbete med att sammanställa en ny försäkringsavtalslag. Då min avsikt har varit att analysera gällande rätt inom det aktuella området har jag valt att inte behandla preskriptionsbestämmelserna de lege ferenda mer än väldigt kortfattat. En sådan behandling torde ändå inte tillföra något avgörande beträffande de tolkningsproblem jag tar upp i uppsatsen.⁵

Det skulle vara möjligt att göra någon form av komparativ undersökning av preskriptionsbestämmelserna inom försäkringslagstiftningen. Under många år gjordes försök att åstadkomma gemensamma bestämmelser om preskription mellan de nordiska länderna. Då en sådan framställning emellertid inte torde tillföra mycket i diskussionen om hur begreppen i den svenska försäkringslagstiftningen skall tolkas har jag valt att inte redogöra för dessa utländska bestämmelser.

⁴ Hellner, Jan. *Försäkringsrätt I*, Stockholm. 1962, sid. 21.

⁵ Se avsnitt 3.4.

2 Allmänt om preskription

2.1 Historisk bakgrund

Preskriptionsbegreppet förekom inte i de svenska landskapslagarna. Det torde ha varit först på 1600-talet som begreppet infördes i den svenska rättsordningen. Till en början användes preskription mer eller mindre som synonym till det redan etablerade hävdbegreppet. Med tiden utvecklades dock preskriptionsinstitutet och torde vara självständigt etablerat i mitten av 1800-talet. Det går emellertid att hitta en bestämmelse om preskription, som inte avser hävd, redan i en kunglig förklaring 1629.⁶

I 1734 års lag stadgades i HB 9:12 följande: ”Hafver man fordran hos annan, i gods, penningar eller hvad thet är, och kräfver then ej skrifteliga eller munteliga, eller gifver then ej an för Rätta, eller hos Konungens Befallningshafvande, inom tjugo år; äge sedan ej någon talan ther å”. Befriandeintresset gjorde att fristen år 1800 förkortades till tio år. År 1862 tillkom PreskF, vilket får anses ha inneburit att den då gällande rätten kodifierades. Under andra halvan av 1900-talet lades flera förslag fram till en gemensam nordisk lagstiftning på området. Tanken på en enhetlig nordisk lagstiftning om preskription gavs till slut upp. År 1982 ersattes PreskF av PreskL.⁷

2.2 Partsintressen

Preskriptionslagstiftningen har främst tillkommit i syfte att åstadkomma att fordringsförhållanden avvecklas inom rimlig tid.⁸ Det är till fördel för både borgenären och gäldenären om incitament finns för att påskynda fordringsförhållandenas avveckling. Om borgenären dröjer alltför länge med att kräva ut sin fordran blir det svårare att styrka grunden för densamma. För gäldenären innebär ett utdraget fordringsförhållande att ställningstagandet till anspråket och framställningen av invändningar försvåras. Givetvis är bevarandet av den materiella rätten en stor del av intresset för borgenären, men också det faktum att vetskapen om preskriptionsdatumet motverkar obehagliga överraskningar är viktig. I och med vetskapen om preskription finns det anledning för borgenären att förebygga inträdet av denna genom att kräva gäldenären på fordringen.⁹

Gäldenären har intresse av att få bekräftat att ett fordringsförhållande har upphört. Det kan vara svårt att planera sina framtida dispositioner om

⁶ Lindskog (1990), sid. 37.

⁷ Lindskog (1990), sid. 37 ff. Preskriptionslag (1981:130).

⁸ Ds Ju 1975:11, sid. 33.

⁹ Lindskog (1990), sid. 53 f.

gäldenären riskerar överraskande krav från tidigare borgenärer. Det faktum att det finns en preskriptionstid torde även medföra att gäldenären sparar kvitton för att kunna styrka att han har betalat, om borgenären skulle kräva honom på nytt.¹⁰ Om det inte skulle finnas en liknande begränsning i tiden beträffande hur länge gäldenären bör spara sina kvitton är risken stor att han gör sig av med dem direkt efter verkställd betalning. Alternativet är ju i så fall, för att vara helt säker att inte bli krävd två gånger på samma skuld, att spara kvitton för all framtid. Det finns således ett stort behov av preskriptionsbestämmelser.¹¹

Det är inte bara gäldenären och borgenären som gagnas av preskriptionsreglerna. Hela det ekonomiska livet gynnas av en sådan begränsning. Korta preskriptionsfrister bidrar till klarhet i fordringsförhållanden, främjar säkerheten i omsättningen och motverkar en osund kreditgivning.¹²

2.3 Preskriptionslagen

2.3.1 Inledande anmärkningar

Idag torde begreppet preskription leda tankarna till preskriptionslagen, dvs till den allmänna preskriptionen. Avsikten är att i det följande översiktligt behandla denna allmänna del av preskriptionen. Min ambition är emellertid inte att ge en heltäckande bild, utan endast en introduktion till preskription inom försäkringsrätten. Preskription torde allmänt kunna definieras som upphörandet av en rätt till fordran, talan m.m. efter förloppet av viss tid från en bestämd händelse, t. ex. fordrans tillkomst eller ett brotts begående.¹³

I Ds Ju 1977:14 förklaras att det inte finns något allmänt behov att förlänga preskriptionstiden för skadeståndsanspråk. Det torde främst finnas behov av en sådan förlängning på områden där det typiskt sett föreligger en risk för fördröjda skador. För att undvika de nackdelar en sådan förlängning för med sig är den bästa lösningen att som huvudregel behålla tioårspreskriptionen, och att införa särskilda preskriptionsregler där en lång preskriptionstid är nödvändig. Som exempel på ett område där en lång preskriptionstid fyller en viktig funktion hänvisas till 29 § FAL och 28 § TSL.¹⁴

¹⁰ Ds Ju 1975:11, sid. 33 f.

¹¹ Lindskog (1990), sid. 54 f.

¹² Ds Ju 1975:11, sid. 34.

¹³ Juridikens termer. Åttonde upplagan. Falköping, 1993.

¹⁴ Ds Ju 1977:14. Se även Strömbäck, Erland. *När preskriberas en fordran?* Försäkringstidningen 1979, häfte 1, sid. 15.

2.3.2 Anspråk som träffas av preskription

Preskriptionslagen är begränsad att tillämpas på fordringar inom förmögenhetsrättens område, vilket framgår av 1 § PreskL. Stefan Lindskog definierar fordringsbegreppet från en juridisk- teknisk utgångspunkt: "...ett anspråk riktat mot viss person eller vissa personer på utfående av *egendom*, vanligtvis pengar, för egen räkning, till vilken egendom äganderätten övergår från gäldenären till borgenären i och med överlämnandet".¹⁵

Också det fallet att anspråket omfattar en viss prestation torde falla under det vedertagna fordringsbegreppet. Att säga att preskriptionsinstitutet tar sikte på obligatoriska rättigheter men inte sakrätter tycker inte Lindskog är lämpligt då redan indelningen i de båda kategorierna skulle medföra problem. Det är enligt Lindskog två metoder som kan bestämma PreskL:s tillämpningsområde, dels med hjälp av ändamålsöverväganden, dels med hjälp av en så långt som möjligt klar beskrivning eller tolkning av fordringsbegreppet i PreskL:s mening. Då ändamålshänsyn inte kan få full genomslagskraft återstår att försöka fastställa vissa principer för fordringsbegreppet. Lindskog menar att en sådan princip kan vara "...att PreskL omfattar individuella förpliktelser, dvs anspråk som har en bestämd adressat och som upphör genom att gäldenären infriar sin förpliktelse".¹⁶

2.3.3 Preskriptionsavbrott

2.3.3.1 Erkännande

Preskriptionsavbrott kan åstadkommas av både gäldenären och borgenären. Av 5 § 1 p PreskL framgår att preskriptionen avbryts om "gäldenären utfäster betalning, erlägger ränta eller amortering eller erkänner fordringen på annat sätt gentemot borgenären". Meningarna i litteraturen går isär beträffande vad som menas med begreppet erkännande. Lindskog uppställer två alternativ i frågan, dels att med ett erkännande skall avses en bekräftelse på skuldens existens, dels en bekräftelse på vetskap om att borgenären anser sig ha en fordring. Lindskog själv anser att ett erkännande skall innehålla en bekräftelse på att skulden föreligger. Praxis ger ingen klar ledning i frågan.¹⁷

2.3.3.2 Skriftligt krav eller skriftlig erinran

Enligt 5 § 2 p PreskL kan preskriptionen också avbrytas genom att "gäldenären får ett skriftligt krav eller en skriftlig erinran om fordringen från borgenären". Detta är alltså borgenärens möjlighet att utomprocessuellt avbryta preskriptionen. Det torde ligga ett visst krav på klarhet i en skriftlig påminnelse enligt ovan. Gäldenären måste på något sätt ha möjlighet att förstå att borgenären anser sig ha en fordring hos honom. Lindskog menar

¹⁵ Lindskog (1990), sid. 66.

¹⁶ Lindskog (1990), sid. 67 ff.

¹⁷ Lindskog (1990), sid. 212 ff.

att en kontokurant till gäldenären över parternas mellanhavanden torde kunna uppfylla detta krav på klarhet, medan ett bolag som översänder sin årsredovisning till gäldenären inte gör det. I en tydlig påminnelse torde också ligga att gäldenären utan tvekan skall kunna avgöra vilket anspråk borgenären avser. Normalt är det tillräckligt att borgenären identifierar anspråkets rättsgrund.¹⁸

2.3.3.3 Väcka talan

Preskriptionsavbrott kan även ske genom att borgenären väcker talan mot gäldenären, vilket framgår av 5 § 3 p PreskL. Vad detta innebär framgår av bestämmelsen i RB 13:4 3 st: ”Talan skall anses väckt, då ansökan om stämning inkom till rätten, eller, om stämning ej erfordras, då talan framställdes inför rätten”. Detta innebär således att redan själva framställandet av ett yrkande innebär att rekvisitet ”väcker talan” är uppfyllt. Av 7 § 2 och 3 st PreskL framgår att gäldenären måste delges om borgenärens framställning för att ett preskriptionsavbrott skall anses föreligga.¹⁹

2.3.4 Verkan av preskriptionsavbrott

Preskriptionsavbrottet innebär att en ny preskriptionstid börjar löpa för den ifrågavarande förpliktelsen. Vad är det då som omfattas av preskriptionsavbrottet? Detta är en relativt komplicerad fråga som i detta sammanhang inte kan utredas på ett fullständigt sätt. Lindskog menar dock att omfattningen av ett preskriptionsavbrott åstadkommet av gäldenären skall bedömas utifrån tillitsprincipen, dvs borgenärens berättigade förväntningar vad gäller avbrottets omfattning. Samma princip går emellertid inte att tillämpa på borgenären.²⁰

När det är borgenären som har avbrutit preskriptionen är det lämpligt att preskriptionsavbrottet träffar anspråket sådant borgenären preciserat detta. Detta gäller i alla fall preskriptionsavbrott åstadkommet i processuell ordning. Vid preskription på grund av krav eller erinran torde det vara möjligt att gå utanför borgenärens precisering om det är uppenbart att preciseringen skulle innefatta mer än vad som framkom i beskrivningen av fordringen.²¹

2.3.5 Preskriptionslagens tillämplighet på försäkringslagstiftningen

Den speciallagstiftning som införts på preskriptionsområdet i försäkringslagstiftningen gäller före de allmänna bestämmelserna i PreskL.

¹⁸ Lindskog (1990), sid. 276 ff.

¹⁹ Lindskog (1990), sid. 282.

²⁰ Lindskog (1990), sid. 320 f.

²¹ Lindskog (1990), sid. 340.

Detta framgår av 1 § PreskL där det stadgas: ”Denna lag gäller i fråga om preskription av fordringar, i den mån inte annat följer av vad som är särskilt föreskrivet”. Detta torde inte utesluta att de allmänna bestämmelserna ”fyller ut” specialbestämmelserna om de senare inte innehåller uttryckliga bestämmelser i något hänseende.²²

En annan fråga är att bedöma huruvida PreskL är parallellt tillämplig på en fordran som omfattas av en specialbestämmelse. Inom försäkringsrätten finns relativt klara riktlinjer i denna fråga. Det är nämligen en vedertagen uppfattning i både doktrin och rättspraxis att 29 § FAL är exklusivt tillämplig.²³ När det gäller försäkringsersättning är det sällan själva försäkringsavtalet som medför bevissvårigheter. Då just försäkringsavtalet är startpunkten för preskriptionstiden enligt PreskL kan de allmänna bestämmelserna inte tillämpas parallellt med de försäkringsrättsliga bestämmelserna.²⁴ Även 28 § TSL torde vara exklusivt tillämplig då den bygger på regleringen i 29 § FAL.²⁵

²² Nordenson, Ulf K. *Några frågor om preskription på trafikskadelagens område*. Vänbok till Erland Strömbäck. Stockholm. 1996, sid. 212 f.

²³ Nordenson (1996), sid. 212 f.

²⁴ Lindskog (1990), sid. 190 f.

²⁵ Nordenson (1996), sid. 213.

3 Specialpreskription inom försäkringsrätten

3.1 Inledande anmärkningar

Det har i doktrinen utarbetats förslag till definition på bestämmelser om specialpreskription. Exempelvis menar Lindskog att det är fråga om ”bestämmelser som, utanför PreskL:s tillämplighet, innebär ett upphörande av en förpliktelse efter en på förhand fixerad tid, under vilken förpliktelsen har så att säga legat i träda.”²⁶

En fordran som är preskriberad enligt bestämmelser om specialpreskription är helt förfallen och kan inte, till skillnad från en fordran som är preskriberad enligt PreskL, göras gällande ens kvittningsvis.²⁷ Det torde alltså inte gå att tillämpa 10 § PreskL analogt. Lindskog menar att en analog tillämpning bör grundas på de ändamål som ett stadgande bygger på. Då 10 § PreskL helt saknar beaktansvärda ändamål är följaktligen en analog tillämpning inte lämplig.²⁸

3.2 De aktuella bestämmelserna

3.2.1 Försäkringsavtalslagen

29 § FAL lyder:

Den som vill bevaka fordringsrätt på grund av försäkringsavtal, skall i laga ordning anhängiggöra sin talan inom tre år från det han fick kännedom om att fordringen kunde göras gällande samt i varje fall inom tio år från det sådant tidigast kunnat ske. Underlåtes det, vare fordringsägaren sin rätt förlustig. Har sådan fordran kommit under dispaschörs behandling, vare så ansett som om den blivit genom talan bevakad.

3.2.2 Konsumentförsäkringslagen

39 § KFL är tvingande till förmån för konsumenten. Den skiljer sig också från 29 § FAL och 28 § TSL genom att den endast avser rätten till försäkringsersättning, inte varje fordran på ett försäkringsavtal. Bestämmelsen lyder:

Den som vill kräva ut försäkringsersättning förlorar rätten till ersättning, om han inte väcker talan mot försäkringsbolaget inom tre år från det att han fick kännedom om att fordringen

²⁶ Lindskog (1990), sid. 128.

²⁷ Hult, Phillips. *Föreläsningar över försäkringsavtalslagen*. Stockholm. 1936, sid. 141.

²⁸ Lindskog (1990), sid. 573 f.

kunde göras gällande och i varje fall inom tio år från det att fordringen tidigast hade kunnat göras gällande.

Har den som vill kräva ut försäkringsersättning anmält skadan till försäkringsbolaget inom tid som har angetts i första stycket, har han alltid sex månader på sig att väcka talan sedan försäkringsbolaget har förklarat att slutlig ställning har tagits till ersättningsfrågan.

Har fordran på ersättning från en båtförsäkring kommit under dispasschörs behandling, anses därigenom talan om fordringen väckt.

3.2.3 Trafikskadelagen

28 § TSL har utformats med 29 § FAL som förebild. Den lyder:

Den som vill bevaka rätt till ersättning enligt denna lag eller fordringsrätt i övrigt på grund av avtal om trafikförsäkring skall väcka talan inom tre år från det han fick kännedom om att fordringen kunde göras gällande och i varje fall inom tio år från det fordringen tidigast hade kunnat göras gällande. Försummar han det, är talan förlorad.

Har den som vill kräva trafikskadeersättning anmält skadan till försäkringsgivaren inom den tid som anges i första stycket, har han alltid sex månader på sig att väcka talan mot försäkringsgivaren sedan denne har förklarat att slutlig ställning har tagits till ersättningsfrågan.

Vad som sägs i andra stycket om försäkringsgivaren skall i fall som avses i 15 § gälla den myndighet som handlägger ersättningsärendet och i fall som avses i 16 § gälla trafikförsäkringsföreningen.

Förbehåll om kortare tid för att väcka talan än som anges i denna paragraf är utan verkan mot den som har anspråk på trafikskadeersättning.

3.3 Reglernas syfte

Preskriptionsbestämmelser har allmänt sett, vilket framkommit ovan i avsnittet om allmän preskription, som främsta syfte att avveckla fordringsförhållanden inom rimlig tid (se avsnitt 3.3). Att detta är en sanning även inom försäkringsrätten torde framgå av bl a ett uttalande av Sveriges Försäkringsförbund. Uttalandet gäller 29 § FAL och lyder: ”Regeln är motiverad av bl. a. försäkringsbolagens intresse av att dels relativt snabbt få kännedom om de krav som kan komma att riktas mot dem, dels kunna bevaka att ett relevant utredningsmaterial kan tas fram”.²⁹

Enligt förbundets praxis om vad som är god försäkringssed måste försäkringsbolaget göra invändning om preskription första gången bolaget förhandlar om ett preskriberat krav. Om inte detta sker anses bolaget ha avstått från att åberopa preskription som grund för att kravet skall ogillas.³⁰

²⁹ NJA 1997 s. 101.

³⁰ Nilsson, Edvard, Strömbäck, Erland. *Konsumentförsäkringslagen*. Stockholm. 1984, sid. 179.

Detta krav, tillsammans med den korta preskriptionsfristen, torde främja effektiva utredningar inom försäkringsbranschen.

3.4 Ny försäkringsavtalslag

Det pågår ett arbete med att sammanställa en ny försäkringsavtalslag. Frågan uppkommer då om tolkningsproblemen som behandlas i denna uppsats kommer att lösas i och med denna nya lag. Troligen kommer så inte att bli fallet då de förarbeten som ligger till grund för den nya lagen behandlar preskriptionsfrågan mycket knapphändigt.³¹ Dessa förslag går ut på att de principer som finns idag skall föras vidare. I förslagets 8 kap 4 § framgår följande: ”Den som vill göra anspråk på försäkringsersättning förlorar sin rätt mot försäkringsbolaget, om han inte väcker talan mot bolaget eller annars åberopar fordringen mot bolaget i skiljeförfarande inom tre år från det att han fick kännedom om att anspråket kunde göras gällande och i vart fall inom tio år från det att anspråket tidigast hade kunnat göras gällande...”.³² Det är alltså nästan precis samma formuleringar som i den nuvarande regeln i 29 § FAL.

Thomas Utterström tror att bristen på klargöranden i förslaget kommer att leda till att ett kompletterande beredningsunderlag, med förslag till tydligare regler, kommer att utarbetas. Han menar också att en ny lag kommer att dröja ännu några år.³³ Det torde därför vara synnerligen angeläget att på annat sätt skapa klarhet i frågan om när preskriptionsfristen i försäkringslagstiftningen skall börja löpa. Det är nästan konstigt att detta inte har skett redan tidigare då det är tydligt att de flesta inom försäkringsbranschen och försäkringsjuridiken tycker att rättsläget är oklart. I syfte att, åtminstone tillfälligt, skapa vissa riktlinjer har Utterström därför behandlat tolkningsfrågorna i en sammanställning som skall vara underlag för en diskussion inom ARN.³⁴

³¹ Se SOU 1986:56 och 1989:88. Även Ds 1993:39 ligger till grund för den nya lagen. Se även Utterström (2000), sid. 4.

³² Ds 1993:39, sid. 34. Se även Jacobson, Ulf. *Skadelidandes rätt vid ansvarsförsäkring med hänsyn till preskriptionsbestämmelsen i 29 § FAL*. Juridisk tidskrift vid Stockholms Universitet 1997/98, sid. 1047.

³³ Utterström (2000), sid. 4.

³⁴ Se avsnitt 6.1.3.1.

4 Preskriptionsavbrott

4.1 Väckande av talan

4.1.1 Allmänt

För att avbryta preskriptionen måste borgenären väcka talan, dvs normalt anhängiggöra sin talan vid domstol. Det räcker alltså inte att han gör gällande sitt anspråk hos försäkringsgivaren. Här skiljer sig således bestämmelserna i försäkringslagstiftningen från de allmänna i PreskL. Kravet på anhängiggörande vid domstol gäller både vid treårs- och tioårspreskription. Skulle talan avvisas har den dock inte preskriptionsavbrytande verkan. Detta framgår bl a av RH 1993:59, där rätten menade att en talan måste fullföljas för att verka preskriptionsavbrytande. En återkallad eller avvisad talan är utan verkan i detta avseende.

4.1.2 Begreppets innebörd

Vad är det då som faller under begreppet ”väcka talan”? Det är inte tillräckligt med en muntlig eller skriftlig anmälan om fordringsanspråket.³⁵ Detta krav beträffande avbrott av preskription överensstämmer i FAL, KFL och TSL.³⁶ I förarbetena framgår vad som faller under begreppet ”väcka talan”. Under detta faller inte endast stämning och lagsökning, utan även exempelvis bevakning i konkurs och sakens hänskjutande till prövning av skiljemän.³⁷ Enligt FAL och KFL avbryts preskriptionen vid fartygs- eller båtförsäkring också genom att fordran kommer under behandling av dispaschör. Efter det att fordran blivit fastställd i domstol gäller i fortsättningen allmänna regler beträffande preskriptionen.³⁸

Det har i förarbetena diskuterats huruvida en anmälan till ARN skall få medföra preskriptionsavbrott. Denna nämnd kan dock avvisa anmälan bl a därför att det dröjt mer än sex månader från det försäkringstagaren fick del av försäkringsgivarens beslut. Om således en anmälan skulle godtas som preskriptionsavbrytande skulle det kunna inträffa att avvisad anmälan avbröt preskriptionen för obestämd tid framåt. Risken att nämnden rekommenderar en försäkringsgivare att utge ersättning, men denne ändå vägrar detta och preskription inträder, torde vara så liten att det bortses från den i förarbetena.

³⁵ Nordenson, Ulf K. *Trafikskadeersättning. Kommentar till trafikskadelagstiftningen*. Uddevalla. 1977, sid. 436. Jämför SOU 1974:87, sid. 337.

³⁶ SOU 1977:84, sid. 250.

³⁷ NJA II 1927 s. 406. Se även Utterström (2000), sid. 7.

³⁸ NJA II 1927 s. 406. Se även prop. 1976/77:5, sid. 187 f. och Lindskog (1990), sid. 188 f.

Detta medför att en anmälan till ARN inte kommer att medföra preskriptionsavbrott.³⁹

4.2 Erkännande från försäkringsgivarens sida

4.2.1 Allmänt

Ytterligare ett sätt att åstadkomma preskriptionsavbrott är genom att försäkringsgivaren erkänner kravet på försäkringsersättning. Det torde enligt Utterström vara mycket ovanligt att det, beträffande preskriptionsavbrytande åtgärder, uppstår tvister angående något annat än erkännande. Anledningen till att det uppstår tvister vid denna typ av åtgärd är att det inte alltid är helt tydligt om ett besked från försäkringsbolaget i ersättningsfrågan kan ses som ett erkännande av ersättningskyldighet, dvs ett besked som innefattar att företaget avstår från rätten att göra gällande specialpreskription.⁴⁰

I förarbetena till 28 § TSL har uttalats att om försäkringsgivaren har gjort en klar och entydig utfästelse att utge ersättning enligt lagen, torde den skadelidande kunna grunda sitt anspråk på denna utfästelse. Denna får i så fall anses ha trätt i stället för lagens ersättningsbestämmelser såsom grund för den skadelidandes anspråk. Detta innebär att hans talan preskriberas först tio år efter dagen för utfästelsen och att preskriptionen kan avbrytas genom en enkel påminnelse.⁴¹ Lindskog menar att preskriptionsbestämmelsens syfte skall vara avgörande för huruvida ett erkännande skall verka preskriptionsavbrytande. Det faktum att erkännande inte tas upp i något stadgande om specialpreskription skall således inte innebära att ett sådant är verkningslöst vad gäller preskriptionstiden. Lindskog är också av uppfattningen att en precisering till ett visst belopp inte torde vara preskriptionsavbrytande. Detta innebär normalt ett självständigt betalningsåtagande som i princip är fristående från den fordring som är underkastad specialpreskription. I stället är det då fråga om sk novation.⁴²

4.2.2 Praxis från Högsta domstolen

I NJA 1971 s. 216 tog HD upp problemet med erkännande av ersättning från försäkringsbolagets sida. I samband med att ett fartyg lade till föll en landgång ned och träffade en fartygspassagerare så att krosskador uppstod på foten. Passageraren vände sig till bolaget där det för fartyget tecknats en sk Protection & Indemnity-försäkring. På begäran av den skadelidande svarade försäkringsbolaget, under hänvisning till tidigare skriftväxling, att bolaget erkände skadeståndsskyldighet för vad försäkringstagaren lagligen, enligt sjörettsbestämmelserna, har rätt till på grund av olyckan. När den skadelidande, efter

³⁹ SOU 1977:84, sid. 250.

⁴⁰ Utterström (2000), sid. 7.

⁴¹ SOU 1974:87, sid. 337. Se även prop. 1976/77:5, sid. 187 och Lindskog (1990), sid. 188 f.

⁴² Lindskog (1990), sid. 263 f.

ett antal år, återkom med en ny fordran avvisade försäkringsbolaget denna under hänvisning till att fordran var preskriberad enligt sjölagen (en tvåårig frist enligt dåvarande sjölagen).

Enligt ett yttrande i Hovrätten från Svenska försäkringsförbunds riksförbund är det vanligt att försäkringsbolag efter att ha tagit del av en utredning erkänner ersättningsskyldighet. Enligt stadgad försäkringspraxis innebär detta ett åtagande att utbetala skälig ersättning. Det torde inte finnas något utrymme för att senare åberopa specialpreskription. Ovanstående praxis gäller dock inte Protection & Indemnity-försäkring, dvs en sådan som var aktuell i detta rättsfall. Det var, enligt HD, således inte styrkt att bolaget avsett att avstå från tillämpning av sjölagens preskriptionsregler.

I ett annat avgörande från HD⁴³ anklagade en fastighetsägare en utflyttad hyresgäst för att ha orsakat vattenskador på fastighetens fasad. Hyresgästen invände bl a att preskription hade inträtt då talan inte hade väckts inom två år från det att lägenheten hade avträtts. Fastighetsägaren menade dock att han genom tidig kontakt med hyresgästens försäkringsbolag fått vissa erkännanden av ersättningsskyldighet. Försäkringsbolaget hade bl a förklarat sig överta den skadeståndsskyldighet, inom ramen för den tecknade ansvarsförsäkringen, som kan åläggas hyresgästen. Hyresgästen hade, menade fastighetsägaren, företräd av försäkringsbolaget, förhandlat med fastighetsägaren och därigenom avstått från att göra gällande att preskription skulle inträda redan två år efter hyresförhållandets upphörande.

HD hänvisade till NJA 1971 s. 216 (se ovan) och menade att det enligt stadgad försäkringspraxis anses ligga ett åtagande från bolagets sida att utbetala skälig ersättning. Det torde inte finnas något utrymme att vid ett senare tillfälle åberopa specialpreskription. Det här fallet ansågs således, till skillnad från NJA 1971 s. 216, omfattas av den praxis som finns på området.

Ett relativt nytt avgörande från HD⁴⁴ behandlar på nytt problematiken med erkännande av ersättning från försäkringsbolagets sida. En försäkringstagare blev under en bilfärd påkörd bakifrån, vilket resulterade i att försäkringstagaren drabbades av en sk whiplashskada. Redan samma dag gjordes en skadeanmälan hos bilens trafikförsäkringsgivare. Försäkringsbolaget meddelade per brev: ”Du har rätt till trafikskadeerättning för Din personskada”. Viss ersättning utbetalades också av bolaget. Försäkringstagaren var dock inte nöjd och väckte flera år senare talan mot bolaget och yrkade ytterligare ersättning. Bolaget åberopade preskription enligt 28 § TSL, då mer än tre år hade gått sedan försäkringstagaren hade fått kännedom om att fordringen hade kunnat göras gällande.

HD hänvisade i sina domskäl till ett yttrande av Sveriges försäkringsförbund som pekar på att trafikförsäkringsbolagens inställning till specialpreskription med tiden har förändrats. Sålunda innebar den praxis som tillämpades i början av 1990-talet att ett bolag som mottagit en skadeanmälan skriftligen underrättade den skadelidande om att man mottagit denna anmälan. Avsikten var emellertid inte att med denna bekräftelse avstå från rätten till specialpreskription. HD hänvisade även till ett yttrande av Nordenson som pekar på de förändringar som skett i branschpraxis och att det finns ett starkt intresse av att behålla specialpreskriptionen. Detta möjliggör ju en avveckling av ärenden inom rimlig tid och främjar en smidig utredning. I förevarande fall hade dock försäkringsbolaget gått längre än att bara bekräfta att skadeanmälan inkommit.

HD ansåg alltså att bolaget fick anses ha erkänt sig vara ersättningsskyldigt gentemot försäkringstagaren. Om bolaget hade haft för avsikt att behålla rätten att åberopa specialpreskription skulle detta ha klargjorts i brevet. HD tog även upp NJA 1998 s. 438 och uttalar att ett erkännande inverkar på försäkringstagarens möjligheter att avbryta preskriptionen genom fastställsetalan eftersom en sådan talan, enligt 13 kap. 2 § 1 st. RB, kräver att det råder ovisshet om rättsförhållandet.

⁴³ NJA 1984 s. 747

⁴⁴ NJA 1999 s. 232

4.2.3 Nämndpraxis

I ett avgörande av TSN⁴⁵ behandlades frågan huruvida ett försäkringsbolag kan åberopa specialpreskription trots att ersättningsskyldighet har medgivits. Nämnden hänvisade i sitt beslut till NJA 1971 s. 216 och NJA 1984 s. 747 och konstaterade att praxis synes vara att specialpreskription inte kan åberopas efter ett erkännande. I förevarande fall hade bolaget meddelat försäkringstagaren följande: ”Du har rätt till trafikskadeersättning för Din personskada. Bifogade broschyr ger Dig information om de ersättningsformer som kan bli aktuella....”. Vidare skulle försäkringstagaren sända en specifikation på sina ersättningskrav. Viss ersättning utbetalades också av bolaget. Denna godkändes dock inte som slutlig ersättning av försäkringstagaren. Enligt nämnden innebar meddelandet ovan att bolaget hade medgivit ersättningsskyldighet och därigenom avskurit sig från rätten att åberopa specialpreskription.

4.3 Verkan av preskriptionsavbrott

Normalt sett är PreskL och dess allmänna tioårsfrist tillämplig när specialpreskriptionen brutits.⁴⁶ Även inom försäkringslagstiftningen är det den allmänna tioårspreskriptionen som börjar löpa om försäkringstagaren väcker talan eller om försäkringsgivaren erkänner kravet på försäkringsersättning.⁴⁷

⁴⁵ RFS B:5 1996:1.

⁴⁶ Lindskog (1990), sid. 188 f.

⁴⁷ Strömbäck, Erland. *Preskription i personskaderätten – tolkningar och tendenser i Sverige*. Nordisk Försäkringstidskrift, nr 4/2000, sid. 282.

5 Begreppet “göras gällande”

5.1 Inledande anmärkningar

Frågan när en fordran kan göras gällande är synnerligen central vid bedömningen av utgångspunkten för treårspreskriptionen. De aktuella bestämmelserna, liksom förarbetena, ger ingen ledning vad gäller tolkningen av detta uttryck. Denna bristande klarhet i lagstiftningen och det faktum att inte heller HD har kommit med tillräckligt utförliga avgöranden har lett till skiftande uppfattningar i den praktiska skaderegleringen på ett sätt som gör att den skadelidande riskerar att göra rättsförluster.⁴⁸ Frågan har behandlats en del i doktrin och domar, dock utan att det går att finna stöd för en entydig tolkning.⁴⁹ Det kan inte undvikas att frågan när en fordran kan göras gällande ibland vävs in i frågan om vid vilken tidpunkt den skadelidande skall anses ha fått kännedom om att en fordran kan göras gällande.

Det har i debatten kring denna fråga ofta förespråkats att en fordran skall anses kunna göras gällande när förutsättningar föreligger för ett upptagande av en fastställsetalan angående rätten till försäkringsersättning. Det finns även förslag på fullgörelsetalan som utgångspunkt.⁵⁰

5.2 Fullgörelsetalan som utgångspunkt

Håkan Nial är den som kanske mest ingående har behandlat frågan om när en fordran kan göras gällande. Då han på ett utförligt sätt redogör för sin ståndpunkt har jag valt att behandla denna separerat från övriga uppfattningar i doktrinen, vilka i stället behandlas nedan. Nials resonemang ligger till grund för ett avgörande i hovrätten, RH 1994:129, där rätten baserar sitt ställningstagande för fastställsetalan som utgångspunkt på just Nials resonemang. Det är dock tveksamt om hovrätten har gjort en riktig tolkning av Nials resonemang. I stället för en fastställsetalan torde nämligen Nial förespråka en fullgörelsetalan.

Nial presenterar först tre alternativ som torde kunna komma i fråga som utgångspunkt för beräkning av preskription, varav han sedan väljer ett av dem som han anser är det bästa alternativet. Det första är när försäkringsbeloppet är förfallet till betalning enligt 24 § FAL. Detta anser han dock inte vara en lämplig utgångspunkt då lagens bokstav inte pekar på en sådan tolkning. I andra lagrum har uttryck som ”då fordringen förfallit till betalning” eller dylikt använts för att ge ledning när förfallodagen varit

⁴⁸ Gabrielson, Edmund. *Trafikskadenämnden – dess verksamhet och några rättsliga problem*. Juridisk tidskrift vid Stockholms Universitet 1997-98, sid. 655.

⁴⁹ Utterström (2000), sid. 9

⁵⁰ Strömbäck (2000), sid. 288 ff.

utgångspunkt för preskription. Det andra alternativet Nial behandlar är när försäkringstagaren i rättslig ordning kan framställa sitt anspråk och få det upptaget av domstol. Detta skulle i så fall inte vara beroende av att anspråket är förfallet till betalning. Enligt 13 kap. 1 § rättegångsbalken räcker det att förfallodagen inträffar innan dom i första instans meddelas. Det tredje alternativet är då försäkringstagaren har fått kännedom om försäkringsfallet och skulle ha kunnat förebringa sådan utredning som omnämns i 24 § FAL. Då 24 § FAL hänvisar till 22 § i samma lag skulle detta innebära att försäkringstagaren skulle kunna skjuta upp preskriptionstidens början efter eget tycke genom att underlåta att förebringa utredning. Detta skulle inte vara förenligt med förarbetena. I dessa står det uttryckligen att det skulle bli svårt för försäkringsgivaren att få en fullständig överblick beträffande sin ekonomiska ställning om fordringsägaren kan framlägga sina anspråk efter lång tid.⁵¹

Själv ställer sig alltså Nial bakom endast en lösning, d v s att det är ”dagen då försäkringsgivaren kan efter försäkringsfallets inträffande anhängiggöra talan om försäkringsbeloppets utfående, som bildar utgångspunkten för preskriptionstiden”.⁵² Nial hävdar att detta alternativ ger ”så klara och fixa tidpunkter som möjligt” vad gäller preskriptionstidens början.⁵³

5.3 Fastställelsetalan som utgångspunkt

5.3.1 Skiljaktiga meningar

Frågan när en fordran skall anses kunna göras gällande diskuteras flitigt i doktrin och praxis. Jag kommer i det följande att behandla åsikter för och emot att ha fastställelsetalan som utgångspunkt för när en fordran skall kunna göras gällande, vilket givetvis innebär att slutsatser kan dras även beträffande fullgörelsetalan.

5.3.2 Förespråkarna

Det har alltså framförts åsikter om att en fordran skall anses kunna göras gällande när förutsättningar föreligger för upptagande av en fastställelsetalan angående rätten till försäkringsersättning. Inte minst försäkringsbolagen brukar hävda att treårstiden skall räknas från tidpunkten för de omedelbart uppträdande besvären, även om de senare blir invalidiserande. Med hänvisning till exempelvis RH 1994:129 (se nedan) brukar bolagen tillägga att den skadade redan i samband med dessa inledande besvär haft möjlighet att väcka fastställelsetalan för att senare utfå ersättning. Fastställelsetalan behandlas i 13 kap. 2 § 1 st. Rättegångsbalken:

⁵¹ Nial, Håkan. *En försäkringsrättslig preskriptionsfråga*. Skrifter tillägnade Hjalmar Karlgren. Stockholm. 1964, sid. 270 f.

⁵² Nial (1964), sid. 268.

⁵³ Nial (1964), sid. 270.

Talan om fastställelse huruvida visst rättsförhållande består eller icke består, må upptagas till prövning, om ovisshet råder om rättsförhållandet och denna länder käranden till förfång.

Det kan i viss mån hämtas stöd för en tolkning med fastställsetalan som utgångspunkt för preskriptionsfristens början i lagtextens ordalydelse. Det talas ju om, i exempelvis 28 § TSL, att den skadelidande "fick kännedom om att fordringen kunde göras gällande". Detta torde inte innebära att det skall vara fråga om en utredning som ger bifall till en fullgörelsetalan om ersättning, utan endast att det föreligger övervägande sannolikhet för att sådan ersättning kan utgå.⁵⁴ Även Nordenson verkar vara av uppfattningen att det ovan citerade begreppet inte kan innehålla ett krav på att fullgörelsetalan skall kunna bifallas. Att förutsättningarna för en fastställsetalan föreligger torde vara tillräckligt.⁵⁵ Även Jan Hellner ansluter sig till denna uppfattning. Han menar att preskriptionsfristen kan börja löpa innan utredningen om skadan är så fullständig att kravet kan preciseras.⁵⁶

I det hovrättsavgörande⁵⁷ som bygger på Nials resonemang framgick att ett företag tog i uppdrag av en person att vårda och förvalta dennes värdehandlingar. Denna person väckte senare talan mot företaget då han ansåg att detta varit försumligt i utförandet av uppdraget och därför skulle ersätta skadan som uppstått. Den 26 januari 1989 skickade företaget en skadeanmälan till sitt försäkringsbolag, med vilket företaget tecknat en ansvarsförsäkring. Företaget ville träffa en förlikning med personen som råkat ut för skada. Detta kunde dock inte försäkringsbolaget stå bakom då de ansåg att företaget ej var skadeståndsskyldigt mot dess uppdragsgivare. Trots detta förlikades företaget och uppdragsgivaren. Uppgårelsen innebar att skadeståndet skulle fastställas först den 31 augusti 1989, då detta var beroende av händelser dess för innan. När det visade sig hur mycket skadeståndet slutade på framställde företaget krav på att försäkringsbolaget till företaget skulle utbetala hela försäkringsbeloppet jämte kostnader. Då bolaget avböjde detta väckte företaget talan och yrkade att bolaget skulle till företaget utge försäkringsersättningen. Bolaget bestred och åberopade preskription. Ansökan om stämning inkom till tingsrätten den 6 juli 1992.

Tingsrätten behandlade utförligt Nials tre alternativa lösningar i frågan. Första alternativet ansåg rätten stå i dålig samklang med syftet bakom bestämmelsen, då försäkringsgivarens överblick över sin ekonomiska ställning försämrades. Nials andra alternativ, vilket rätten slutligen valde att tillämpa, innebar att preskriptionen började löpa från den dag då försäkringshavaren fått kännedom om att försäkringsfallet inträffat. Det var de faktiska förutsättningarna för försäkringsanspråket som kännedomen skulle avse. Det räckte således att försäkringshavaren fått kännedom om att ett försäkringsfall inträffat. För att preskriptionstiden skulle börja löpa krävdes alltså inte dessutom kännedom om vilka de skadevållande följderna blivit. Redan vid kunskapen om de faktiska förutsättningarna hade försäkringshavaren haft möjlighet att vid domstol väcka en fastställsetalan mot försäkringsgivaren om att ersättningsskyldighet gällde för denne. Tingsrätten konstaterade att detta synsätt kunde medföra att preskriptionstiden började löpa innan utredningen var så fullständig att kraven kunde preciseras. Det tredje alternativet saknade enligt tingsrätten stöd i såväl lagens ordalydelse som dess förarbeten. Dessutom var det inte speciellt lyckligt att skönsmässigt bedöma vid vilken tidpunkt försäkringsgivaren borde ha kunnat åstadkomma och till försäkringsgivaren överlämna erforderlig utredning.

⁵⁴ Strömbäck (2000), sid. 289.

⁵⁵ Nordenson (1996), sid. 228.

⁵⁶ Hellner, Jan. *Försäkringsrätt*. Andra upplagan. Stockholm. 1965, sid. 196. Se även Strömbäck (2000), sid. 289.

⁵⁷ RH 1994:129

Tingsrätten kom alltså slutligen fram till att den bästa tolkningen av 29 § FAL var att ”preskriptionstiden börjar löpa från det försäkringshavaren fått kännedom om att förutsättningarna föreligger för anhängiggörande av talan, och att det därvid är tillräckligt att det föreligger förutsättningar att uppta en fastställsetalan till prövning”.⁵⁸ Tingsrätten menade att preskriptionen skulle börja löpa redan den 26 januari 1989, d v s när AB skickade en skadeanmälan till sitt försäkringsbolag, då AB i detta skede ägt kännedom om att förutsättningar förelagat för anhängiggörande av talan. Detta innebar att preskription inträtt den 27 januari 1992. Hovrätten fastställde tingsrättens domslut.

Även i ett senare avgörande av HD, NJA 2000 s. 285⁵⁹, prövades frågan när en fordran på försäkringsersättning kan göras gällande. HD ansåg att den skadelidande, för att en fordran skulle anses kunna göras gällande, i alla fall skulle ha haft kännedom om alla de faktiska förhållanden som rätten till ersättning grundades på. Detta var särskilt viktigt då preskriptionen inte bryts genom en skadeanmälan hos försäkringsbolaget när detta bestrider ansvar, utan försäkringstagaren i så fall måste anhängiggöra talan vid domstol. I vissa fall börjar dock preskriptionstiden löpa redan när den skadelidande har kännedom om att han kan föra en fastställsetalan mot försäkringsbolaget, dock endast med avseende på sådana besvär som den skadelidande haft förutsättningar att lägga till grund för en talan sedan minst tre år.⁶⁰

Strömbäck har dragit vissa slutsatser av HD:s dom i NJA 2000 s. 285. Han menar att domen klargör att preskriptionstidens utgångspunkt skall knytas till den tidpunkt då den skadelidande får kännedom om att besvären kan föranleda anspråk på ersättning. I vissa fall räcker det med att förutsättningar föreligger för att väcka en fastställsetalan mot försäkringsbolaget. Vilka fall det i så fall skall vara fråga om är däremot oklart.⁶¹

Vivianne Yllenius menar att fordringen kan göras gällande när det finns underlag för att anhängiggöra en fastställsetalan gentemot försäkringsgivaren.⁶² Enligt min uppfattning har hon dock dragit denna slutsats på tveksamma grunder. Det underlag hon presenterar för ståndpunkten är tämligen ensidig till fördel för en fastställsetalan. Hon kommer således enligt min uppfattning fram till att rättsläget är ganska klart genom att i princip bortse från den kritik som har framförts mot att ha fastställsetalan som utgångspunkt för preskriptionstidens början. Troligen har hon emellertid, trots dåligt underlag, rätt i sin slutsats. Det torde även enligt min uppfattning vara mycket som talar för att det ligger nära till hands att de lege lata knyta preskriptionstidens utgångspunkt till det tillfälle när en fastställsetalan kan väckas. I alla fall talar den dominerande uppfattningen i praxis och doktrin för detta. Detta är dock inte en idealisk lösning, vilket vi också kommer att få förklarat under avsnittet som behandlar den kritik som framförts mot att ha fastställsetalan som utgångspunkt (avsnitt 5.3.3.).

⁵⁸ RH 1994:129, sid. 363.

⁵⁹ Se även nedan avsnitt 6.1.1.

⁶⁰ Strömbäck (2000), sid. 290.

⁶¹ Strömbäck (2000), sid. 291.

⁶² Yllenius, Vivianne. *Preskription av anspråk på försäkringsersättning*. NFT nr 4/1998, sid. 321 ff.

5.3.3 Kritikerna

Edmund Gabrielsson ifrågasätter lämpligheten i att knyta preskriptionstidens början till tidpunkten för möjligheten att väcka fastställelsetalan. I RH 1994:129 grundade domstolen denna allmänna princip på Nials resonemang i frågan (se ovan avsnitt 5.3.2.). Nials analys av treårsregeln resulterade dock i en slutsats om att preskriptionstiden i princip borde räknas från det att en fullgörelsetalan, och inte en fastställelsetalan, kunde väckas.⁶³

Vidare menar Gabrielsson att ersättningsansvaret inte kan fastställas med en generell bedömning av kausalitetsfrågorna då sambandet måste bedömas separat för olika skador. Han menar också att frågan huruvida en fastställelsetalan om rätt till trafikskadeersättning kan väckas inte är speciellt väsentlig då detta är en i lag given rätt. I stället är en viktig utgångspunkt den särskilda fordran på trafikskadeersättning som avses med den gjorda skadeanmälan. När en skadeanmälan görs till ett försäkringsbolag i ett sent skede i förhållande till trafikolyckan torde det vara klart att det är ersättning på en senare uppkomna kroniska besvär som åsyftas. Den fråga som enligt Gabrielsson skall ställas är huruvida den skadelidande mer än tre år före tidpunkten för anspråkets framförande hade kännedom om att besvärens samband med olyckan.⁶⁴

I NJA 1997 s. 97 (se nedan) behandlades frågan när en fordran skall anses kunna göras gällande på följande vis. HD visade inte i sin motivering huruvida hänsyn togs till förutsättningarna för en fastställelsetalan. Detta gjorde emellertid hovrätten genom att hänvisa till RH 1994:129 och uttala att preskriptionstiden skall börja löpa när försäkringstagaren har fått kännedom om att de faktiska omständigheter föreligger, som krävs för en fastställelsetalan mot försäkringsgivaren.

Det faktum att HD inte gick på hovrättens resonemang menar Gabrielsson talar ytterligare emot principen att fastställelsetalan skall anses vara utgångspunkten för när en fordran kan göras gällande.⁶⁵ Även jag tycker att det är en aning förvirrande att HD inte tydligt visat hur man kommit fram till utgångspunkten för preskriptionstiden. Det kan givetvis vara som Gabrielsson tror, dvs att HD genom att utelämna hovrättens motivering vill ta ställning mot det. Det är dock inte lämpligt att ha en gissningslek i frågan när det handlar om långtgående ekonomiska följder för många privatpersoner. Det är därför viktigt att frågan klargörs en gång för alla. Jag anknyter återigen till mitt resonemang tidigare (se avsnitt 5.3.2.) och ifrågasätter HD:s möjligheter att på egen hand klargöra alla tveksamheter. Lagtextens ordalydelse brister ordentligt i klarhet, och det kan vara nödvändigt med en ny formulering och eventuellt också en ny preskriptionstid.⁶⁶ Detta skulle i alla fall vara det mest effektiva sättet att

⁶³ Gabrielsson, Edmund. *Trafikskadenämnden. Festskrift till Ulf K Nordenson*. Stockholm. 1999, sid. 217.

⁶⁴ Gabrielsson (1999), sid. 117.

⁶⁵ Gabrielsson (1999), sid. 118.

⁶⁶ Jfr Strömbäck (2000), sid. 296 f.

skapa trygghet för både privatpersoner och försäkringsbolag. Det är väl emellertid tveksamt om försäkringsbolagen skulle ställa sig bakom en sådan omvandling av bestämmelsernas innebörd. Försäkringsbranschen är väl, mildt uttryckt, inte känd för att välkomna förändringar med öppna armar.

Även Utterström ställer sig tveksam till en tillämpning av fastställsetalan som utgångspunkt i frågan. Visserligen kan denna princip te sig praktisk för jurister eller försäkringsgivare eftersom det oftast är relativt klart när förutsättningarna för en fastställsetalan föreligger, vilket leder till förutsebarhet och objektivitet. Ur den ersättningsberättigades perspektiv är det dock inte en speciellt lämplig princip. Att denne i ett visst läge måste ha förstått att en fastställsetalan skulle kunna väckas kan inte vara rimligt. Med hänvisning till NJA 1998 s. 438 visar Utterström även på det problem som uppstår för dem som varit med om en olyckshändelse som inte givit upphov till några initiala problem, men som vet att preskriptionsfristen börjar löpa när förutsättningar föreligger för att väcka en fastställsetalan. För att garantera rätt till ersättning för eventuella besvär i framtiden måste de väcka fastställsetalan. De som inte är insatta i HD:s praxis på området kommer antagligen inte att göra något åt ersättningsfrågan förrän besvären visar sig. I förlängningen skulle en princip enligt ovan endast medföra högre transaktionskostnader för försäkringsgivarna, ökade kostnader för rättsskyddsförsäkringen och en ökad arbetsbörda och ökade kostnader för domstolarna.⁶⁷

5.3.4 Förlängning av treårsfristen

Jag har ovan propagerat för en förlängd preskriptionstid. Anledningen till detta ställningstagande är att det kan ifrågasättas om inte treårsfristen skulle vara för kort med hänsyn till det fall att en möjlig fastställsetalan skulle vara utgångspunkten även för besvär som uppkommer så småningom. I dag riskerar en liknande skada att inte bli ersatt på den oklara praxis som råder vid beräkandet av utgångspunkten för preskriptionen. Vid en jämförelse mellan angelägenheten för betalaren att få skadan slutreglerad inom en snävare tid än den allmänna tioårstiden och en skadelidandes intresse att få ersättning för skadeföljder som visar sig först senare är det tydligt att det senare väger tungt.⁶⁸

Enligt min uppfattning är det inte rimligt att ha bestämmelser om preskription som i praktiken omöjliggör erhållande av försäkringsersättning för skador som inte uppkommer direkt i samband med olyckan eller nära inpå. Skulle rättsläget i framtiden klargöras på ett sätt som innebär att preskriptionsfristen, även för skador som visar sig först några år efter olyckstillfället, börjar löpa redan när de första besvären har visat sig, är det dags för lagstiftaren att se över bestämmelserna. Det skulle enligt min mening i så fall krävas en förlängning av treårstiden. Det skall inte behöva

⁶⁷ Utterström (2000), sid. 12 f.

⁶⁸ Strömbäck (2000), sid. 296.

vara så att, för att eventuella framtida besvär skall ersättas, en talan måste väckas redan vid olyckstillfället eller kort därefter.

6 Kännedomsrekvisitet

6.1 Krav för att rekvisitet skall anses uppfyllt

6.1.1 Några viktiga utgångspunkter

En fordran på försäkringsersättning skall enligt treårsregeln anhängiggöras inom tre år från det försäkringstagaren fick kännedom om att fordringen kunde göras gällande. När får man då kännedom om att en fordran kan göras gällande? Ofta råder det ingen tvekan om att kännedomsrekvisitet är uppfyllt redan vid tiden för olyckan. Det kan dock uppkomma svårigheter att fastställa när kännedom finns när det exempelvis är fråga om s k whiplashskador med fördröjda skadeverkningar. Det råder alltså i sådana fall oklarhet även beträffande kännedomsrekvisitets tolkning. Frågan har dock varit föremål för behandling både i doktrin och domstolar. Det är naturligtvis svårt att undvika att frågorna om när kännedom finns och vad kännedomen skall avse ibland går in i varandra.

I ett avgörande från HD⁶⁹ anmälde försäkringstagaren den 30 januari 1996 till sitt försäkringsbolag att hon drabbats av en whiplashskada p g a en trafikolycka som inträffade den 17 april 1989. Försäkringstagaren hävdade att hon först i samband med läkarbesök 1994/1995 blev medveten, dvs fick kännedom, om sambandet mellan olyckan och nackbesvären. Efter olyckan hade hon haft värk i nacken och känt obehag då hon varit spänd i nacken. Ingen av de läkare som undersökt henne hade dock uppmärksammat henne på något samband mellan besvären och olyckan. En läkare hade i september gjort vissa anteckningar om en sannolik whiplashskada till följd av trafikolyckan, men försäkringstagaren kunde inte erinra sig om att hon blivit upplyst om detta. Det var först i samband med ett läkarbesök i oktober 1995 som hon fick reda på att det kunde finnas ett sådant samband. Det var följaktligen från detta datum som försäkringstagaren ansåg att preskriptionstiden skulle börja löpa. Försäkringsbolaget menade emellertid att försäkringstagarens fordran var preskriberad enligt 28 § TSL, då hon inte väckte talan inom tre år från det hon fick kännedom om fordringen. Då försäkringstagaren i omedelbar anslutning till olyckan och hela tiden därefter har haft nackbesvär, menade försäkringsbolaget att hon sedan olyckstillfället haft kännedom om personskadans samband med olyckan och därmed också om sin fordran på trafikskadeersättning. Försäkringstagaren ansökte, med anledning av problemet ovan, om stämning på försäkringsbolaget den 30 juni 1997.

Domstolen menade att, för att preskriptionen skall börja löpa, den skadelidande i alla fall skall ha haft kännedom om alla de faktiska förhållanden som rätten till ersättning grundas på. Som nämnts ovan är detta särskilt viktigt då preskriptionen inte bryts genom en skadeanmälan hos försäkringsbolaget när detta bestrider ansvar, utan det krävs en stämning vid domstol. I vissa fall börjar preskriptionstiden löpa redan när den skadelidande har kännedom om att han kan föra en fastställsetalan mot försäkringsbolaget. HD ansåg dock att preskriptionen endast skall inträda med avseende på sådana besvär som den skadelidande haft förutsättningar att lägga till grund för talan sedan minst tre år, eftersom inte någon av parterna tjänar speciellt mycket på om det i en dom fastställs att bolaget skall utge ersättning för framtida besvär som kan visas vara orsakade av en skadehändelse.

⁶⁹ NJA 2000 s. 285

Enligt HD framgick det av en journalanteckning från 24 april 1989 att försäkringstagaren hade kännedom om sambandet mellan värken och olyckan. Därmed hade hon, menade HD, också kännedom om att hon hade rätt till ersättning för sveda och värk från försäkringsbolaget. Därmed var rätten till denna ersättning preskriberad. Däremot var det inte visat att försäkringstagaren redan 1989 hade kännedom om att även annan ersättning, d v s utöver den för sveda och värk, hade kunnat utfås av försäkringsbolaget. Denna kännedom kan hon tidigast ha erhållit då hon fick besked om detta vid ett läkarbesök i oktober 1995. Eftersom tre år inte har gått sedan detta är försäkringsbolaget skyldigt att utge ersättning för den personskada som målet gäller, dock med undantag för den del som preskriberats, d v s ersättning för sveda och värk i anslutning till olyckan.

Strömbäck anser att HD i detta avgörande visar att kännedomen skall omfatta alla de faktiska förhållanden som grundar rätten till ersättning. Det skall dessutom ställas relativt höga krav på underlaget för denna vetskap (se nedan avsnitt 6.2.1).⁷⁰

I ett tidigare avgörande från HD⁷¹ behandlades kännedomsrekvisitet ytterligare. Den 16 juni 1990 föll försäkringstagaren ned från en stege när han skulle byta ut en glödlampa. Han slog i huvudet i en dörrkarm och uppsökte därför läkare. Vid ett flertal läkarbesök under hösten 1990 framträdde en diffus symptombild, vilken främst tillskrevs psykiska orsaker. Försäkringstagaren var dock övertygad om att besvären var av övergående natur. I april 1991 vände sig försäkringstagaren med en skadeanmälan till sitt försäkringsbolag, då han insåg att han inte skulle bli besvärsfri. I juni 1992 avböjde försäkringsbolaget kravet på ersättning. I en stämningsansökan, inkommen till tingsrätten den 7 mars 1994, yrkade försäkringstagaren att försäkringsbolaget skulle utge ersättning enligt försäkringsavtalet. Bolaget hävdade att preskription hade inträtt enligt 29 § FAL. Anledningen till denna invändning var att försäkringstagaren redan under läkarundersökningarna 1990 fått kännedom om att fordringen kunde göras gällande.

Efter ett yttrande av Sveriges Försäkringsförbund i bevisbördefrågan (se nedan) uttalade HD följande: ”Även om försäkringstagaren efter fallet inledningsvis kan ha trott att han skulle bli frisk och att han inte lidit någon skada som kunde ersättas genom försäkringen, måste han efter sjukskrivningen och allra senast när resultatet av den neurologiska undersökningen förelåg anses ha haft sådan kännedom om sin möjlighet att göra anspråk på ersättning enligt olycksfallsförsäkringen att preskriptionstiden börjat löpa”. Således ansåg även HD att försäkringstagarens fordran är preskriberad.⁷²

Även i RH 1994:129 (se ovan avsnitt 5.3.2) behandlades frågan när kännedomsrekvisitet skall anses vara uppfyllt. Tingsrätten ansåg att, vilket hovrätten fastställde, att preskriptionstiden börjar löpa från det försäkringstagaren fått kännedom om att förutsättningarna föreligger för anhängiggörande av talan, och att det därvid är tillräckligt att det föreligger förutsättningar att uppta en fastställelsetalan till prövning.⁷³

Utterström ställer sig kritisk till den uppfattning som många företrädare för försäkringsbranschen har, d v s att tidpunkten för kännedom alltid sammanfaller med tidpunkten för händelsen som ger upphov till fordran. Utterström menar att rättspraxis visar att så inte är fallet.⁷⁴

⁷⁰ Strömbäck (2000), sid. 291.

⁷¹ NJA 1997 s. 97

⁷² NJA 1997 s. 101 f.

⁷³ RH 1994:129, sid. 363.

⁷⁴ Utterström (2000), sid. 23.

6.1.2 Bevisbördan

Sveriges Försäkringsförbund har på anmodan av HD⁷⁵ yttrat att det för att preskriptionsfristen skall börja löpa bör krävas att försäkringstagaren känt till att skada uppstått och att skadan var sådan att den kunde ge rätt till ersättning från försäkringsbolaget. Det bör enligt förbundet uppställas ett krav att försäkringsbolaget åtminstone gör sannolikt att försäkringstagaren hade kännedom om dessa förhållanden. Om försäkringsbolaget lyckas lägga fram bevis som når upp till detta tämligen låga beviskrav, är det sedan upp till försäkringstagaren att visa att han trots detta saknat insikt i skadefrågan. Förbundet är således av uppfattningen att bevisbördan inte uteslutande ligger på den som åberopar preskription. För att undgå risken för preskription måste försäkringstagaren helt enkelt vara förutseende och bevaka sina rättigheter så fort omständigheterna tyder på att han kan ha rätt till ersättning från försäkringsbolaget.

I ARN 1998-3712 gick nämnden på Sveriges Försäkringsförbunds linje. Det konstaterades att bevisbördan låg på försäkringsbolaget vad gäller den tidpunkt den försäkrade måste ha insett att en fordran på försäkringsersättning förelåg. I det aktuella avgörandet var fråga om en trettonårig pojke som yrkade fastställelse av att han hade rätt till ersättning för ett sex år gammalt ärr. Försäkringsbolaget kunde inte förebringa utredning som visade att fordran var preskriberad.

Gabrielsson har en annan uppfattning om hur bevisbördan skall placeras. Det torde i princip vara borgenären som har att styrka vid vilken tidpunkt en preskriptionstid skall anses ha börjat löpa. Det kan dock vara rimligt att anta att det räcker med att det i den skadelidandes begäran om ersättning finns ett påstående om att detta sker inom tre år från det han blivit medveten om besvärens samband med en olycka. Finns detta påstående torde det vara upp till försäkringsbolaget att visa att denna vetskap har funnits redan tidigare.⁷⁶

6.1.3 Vacklande praxis i nämnderna

6.1.3.1 Utredning av problematiken pågår

Det aktuella problemet med utgångspunkten för treårspreskriptionen har tagits upp för prövning också i ARN och TSN. Det har dock funnits tendenser till en vacklande praxis i nämnderna. Ibland har det också funnits delade meningar om hur bestämmelserna om preskription skall tolkas. Speciellt de ledamöter som kommer från försäkringsbranschen har i vissa fall haft invändningar om hur ARN beslutat, och därför valt att reservera sig. Vid en genomgång av ARN:s praxis framgår det dessutom att vissa avgöranden strider mot varandra.⁷⁷

⁷⁵ INJA 1997 s. 97.

⁷⁶ Gabrielsson, Edmund. *Oklara preskriptionsregler*. Försäkringstidningen 1996, häfte 2. sid. 25.

⁷⁷ Utterström (2000), sid 4.

Problematiken med motstridiga beslut i nämnderna är anledningen till att det pågår en utredning på området, ledd av Utterström⁷⁸. Utterström hävdar att det förekommit att ARN i vissa fall gått på vad den försäkrade själv uppgett beträffande tillfället när vederbörande fick skador eller besvär. Detta är en subjektiv bedömning som inte torde stå i överensstämmelse med praxis.⁷⁹ Intressant att notera är att Utterström, som exempel på beslut där en icke fackmässig bedömning ligger till grund för beslutet, tagit ett ärende där han själv satt som ordförande.⁸⁰ I det följande exemplifieras ovanstående problem med praktiska exempel.

6.1.3.2 Exempel på motstridiga beslut

Inledningsvis kommer ett par ärenden från ARN behandlas där besluten var baserade på felaktiga grunder. Det är naturligtvis inte lämpligt att vid bestämmandet av tidpunkten för kännedom gå på vad den skadelidande säger. En något mer objektiv bedömning av när vederbörande fick insikt är nödvändig för en tidpunkt så nära sanningen som möjligt.

I ett avgörande från ARN⁸¹ I februari 1993 körde försäkringstagaren av vägen och hamnade i diket. Kort efter olyckan uppsökte han vårdcentralen då han kände obehag i nacken. Detta ledde emellertid inte till att någon nackskada konstaterades. Besvären försvann dock inte, utan blev i stället mer påtagliga. Den 25 november 1997 lämnade försäkringstagaren in en skadeanmälan till försäkringsbolaget. Försäkringstagaren menade att hans fordran inte var preskriberad då anspråken till försäkringsbolaget framfördes inom tre år från den dag då det fanns grund att framställa krav på ersättning. Nämnden bedömning resulterade emellertid i att försäkringstagarens fordran var preskriberad. Detta motiverades med att han redan kort efter olyckan måste ha förstått att han kunde göra gällande anspråk på ersättning för sina besvär.

I ett annat avgörande⁸² som visar på en tveksam bedömning av nämnden ansåg sig försäkringstagaren ha rätt till ersättning på sina besvär med astma. Astma konstaterades 1988 och 1990, men det var först under våren 1995 som försäkringstagaren fick kännedom om att försäkringen gav möjlighet till ersättning för besvären. Det var enligt försäkringstagaren alltså först då han fick kännedom om att fordringen kunde göras gällande. Nämnden konstaterade inledningsvis att utgångspunkten inom försäkringsrätten är att varje försäkringstagare förutsätts ha kunskap om villkoren i avtalet och de rättsregler som kan komma att tillämpas. Därmed föll försäkringstagarens argument att talan kunde göras gällande först då han fick kännedom om försäkringsavtalets användningsområde.

I det följande kommer jag att behandla ett antal beslut med en mer fackmässig bedömning i frågan när kännedom skall anses föreligga hos den skadelidande. Det är då fråga om en bedömning av när försäkringstagaren på objektiva grunder anses ha förstått sambandet mellan besvären och olyckan.

⁷⁸ Thomas Utterström är departementsråd i justitiedepartementet och tjänstgör som ordförande i ARN. Utredningen heter "Några frågor om preskription av anspråk på försäkringsersättning".

⁷⁹ Utterström (2000), sid. 20.

⁸⁰ Se ARN 1998-5050.

⁸¹ ARN 1998-4199

⁸² ARN 96-4082

Exempel på en mer objektiv bedömning visade nämnden i ARN 1998-4681. Det var i detta avgörande fråga om ett gift par som den 13 juli 1992 råkade ut för en trafikolycka. Paret undersöktes kort tid efter olyckan av läkare. Läkaren bedömde att paret inte skulle få några framtida men. Paret hävdar att de inte trodde på denne läkares utlåtande, men att de inte hade något annat val än att acceptera vad han sagt. Då läkaren ansåg att det inte skulle uppstå framtida men fanns det enligt makarna ingen grund för att anmäla skadan ”åt annat håll”. Paret besökte i juni 1994 en läkare som uppmärksammade sambandet mellan besvären och olyckan. Skadeanmälan kom till försäkringsbolaget den 3 juni 1998. Trots att paret insåg att deras fordran kommit in för sent ansåg de inte att den skulle vara preskriberad av hänsyn till de omständigheter som redovisats inför ARN. Nämnden angav i sin bedömning att makarnas fordran var preskriberad. Detta grundade Nämnden på att makarna senast i juni 1994 borde ha förstått att de hade en fordring som kunde göras gällande mot försäkringsbolaget. Det var nämligen då som en läkare undersökte dem och konstaterade sambandet mellan besvären och olyckan.

I ett annat avgörande⁸³ med en mer korrekt bedömning av kännedomsrekvisitet blev försäkringstagaren den 24 december 1992 skadad i en trafikolycka. Skadeanmälan inkom till försäkringsbolaget den 24 november 1998. Försäkringstagaren hävdade att preskription inte hade inträtt då ”allt inte var klart” förrän 1996-1997. Det var, enligt försäkringstagaren, således från denna tidpunkt preskriptionstiden skulle utgå. Nämnden menade att försäkringstagaren måste anses ha haft kännedom om besvären senast i mars 1995. Vid denna tidpunkt utfärdades invaliditetsintyg av en läkare. Därmed ansåg nämnden att fordran är preskriberad.

Ett avgörande i Läkemedelsskadenämnden⁸⁴ behandlade en paragraf i läkemedelsförsäkringens ersättningsbestämmelser (§ 13) som har ett kännedomsrekvisit motsvarande det i de försäkringslagar som behandlas i denna uppsats. Ordföranden i nämnden, justitierådet Edvard Nilsson, yttrade bl. a. att någon preskriptionstid inte börjar löpa förrän det har klarlagts att det föreligger ett orsakssamband mellan skadan och läkemedlet. Sambandet skall vara övervägande sannolikt. Det räcker således inte att misstänka ett samband. Det räcker inte heller att den skadelidande är övertygad om att det föreligger ett samband, utan detta skall fastställas på objektiva grunder. Således borde den skadelidande kunna vänta med att framställa anspråk till det klarlagts att ett samband är övervägande sannolikt. Nilsson tillägger att motsvarande preskriptionsbestämmelser på andra områden torde utgå från detta synsätt.

6.2 Moment som kännedomen kan avse

6.2.1 Några viktiga utgångspunkter

Frågan vad kännedomen skall avse har behandlats en hel del i litteraturen. Hellner menar exempelvis att den berättigade skall känna till att skada uppstått och att den var sådan att han kunde framställa krav på försäkringsersättning.⁸⁵ Lindskog har uppfattningen att det uppställda kännedomsrekvisitet skall innebära krav på faktisk vetskap angående de omständigheter som gör att försäkringstagaren har rätt till ersättning. Det

⁸³ ARN 1999-1707

⁸⁴ RFS, B 1997:1+2, sid. 244.

⁸⁵ Hellner (1965), sid. 196. Se även Utterström (2000), sid. 22.

torde däremot inte krävas, menar Lindskog, att försäkringstagaren inser att omständigheterna grundar en sådan rätt.⁸⁶

Utterström menar att kännedomskravet inte är uppfyllt bara för att den försäkrade känner smärta eller obehag efter en skadehändelse, vilket t ex försäkringsbolag ofta hävdar. Här pekar nämligen praxis på något annat, d v s att det är först när en skada har konstaterats på ett medicinskt fackmässigt sätt som det ifrågavarande rekvisitet är uppfyllt. Jag instämmer i Utterströms fundering över varför domstolarna i praxis, som utgångspunkt för om skadan konstaterats enligt ovan, tagit vad som sägs i journalanteckningar utan att diskutera om detta delgivits de försäkrade.⁸⁷ Om det är så att domstolarna bara utgår ifrån att så är fallet innebär detta givetvis en stor nackdel för den skadelidande som inte borde få förekomma. Syftet med kravet på ett läkarutlåtande talar enligt min uppfattning emot att domstolen presumerar att den skadelidande blivit informerad bara för att det står i journalanteckningarna. Således torde även kravet innefatta att patienten tagit del av uppgifterna.

Kravet på ett fackmässigt konstaterande av besvären borde enligt min uppfattning, sedan Utterströms uttalande, ytterligare ha manifesterats i NJA 2000 s. 285 där domstolen ställer höga krav på ett säkert underlag. Slutsatsen kan alltså dras att det inte räcker med lösa antaganden för att preskriptionstiden skall börja löpa. För att kännedomskravet skall anses uppfyllt krävs ett underlag motsvarande en läkarbedömning.⁸⁸ I ett avgörande i TSN⁸⁹ skriver nämnden i sin bedömning att den skadade skall ha fått faktisk kännedom om att han lidit en skada och att denna med viss grad av sannolikhet kan antas ha uppkommit vid en trafikolycka. Det skall alltså enligt avgörandet vara fråga om faktisk kännedom, inte bara en misstanke.

6.2.2 Kännedom om en försäkring

Enligt Försäkringsrättskommittén skall försäkringstagaren dels ha kännedom om att det överhuvudtaget finns en försäkring, dels ha insett att händelsen kunnat grunda ett ersättningsanspråk. Om försäkringen inte är känd för den ersättningsberättigade menar kommittén sålunda att vederbörande har det särskilda skydd som följer av reglerna om den längre preskriptionstiden på tio år. Detta torde dock inte ha någon riktig förankring i försäkringsbranschen. I praxis finns inget vägledande domstolsavgörande där betydelsen av att försäkringstagaren inte känt till att det fanns en försäkring har prövats. I ARN finns emellertid exempel på att

⁸⁶ Lindskog (1990), sid. 441 f. Se även Utterström (2000), sid. 22.

⁸⁷ Utterström (2000), sid. 23.

⁸⁸ Strömbäck (2000), sid. 291.

⁸⁹ RFS, B:5 1996:2, sid. 165.

kännedomskravet måste avse även förekomsten av en försäkring, men det torde vara vanligare med beslut som visar på motsatt synsätt.⁹⁰

I ett ärende⁹¹ ansåg nämnden att det fanns ett krav på vetskap om försäkringen. Nämnden konstaterade att det inte var osannolikt att försäkringstagaren fått kännedom om försäkringen först vid den tidpunkt han själv uppgivit. Detta grundade nämnden främst på att försäkringstagaren vid tidpunkten för olyckan bara var tjugo år och att försäkringen hade tecknats av hans föräldrar. Preskription hade inte inträtt eftersom försäkringstagaren, sedan han fått kännedom om försäkringen, begärt ersättning utan dröjsmål.

Ett annat beslut från ARN⁹² är exempel på när vetskap om försäkringen inte har krävts. Nämnden menade att försäkringstagaren redan i samband med olyckan borde ha förstått att hon kunde rikta anspråk mot försäkringsbolaget eftersom hon var medförsäkrad i makens kollektiva olycksfallsförsäkring. Nämnden uttalade inget ytterligare om försäkringstagarens villfarelse angående förekomsten av försäkringen. Fordran ansågs vara preskriberad.

I ARN 1998-3712 och ARN 1997-5915 ansåg nämnden att preskription inte hade börjat löpa då de försäkrade inte från början kände till att skada hade uppstått och att försäkringsersättning kunde begäras. Först när de fått kännedom om detta började preskriptionen löpa. I ARN 1998-6839 uttalade nämnden att enbart den omständigheten att någon råkar ut för en olycka inte medför att den treåriga preskriptionstiden börjar löpa. Det var inte förrän det framgick att olyckan medförde en skada som kunde omfattas av försäkringen som en fordringsrätt hade uppkommit.

6.2.3 Kännedom om gäldenärens identitet

Frågan om kravet på kännedom innefattar gäldenärens identitet torde främst bli aktuell i samband med ansvarsförsäkring. Enligt Ulf K Nordenson innebär kännedomen ett krav på att t.ex. den skadelidande även har fått kännedom om gäldenärens identitet, dvs vem han skall begära ersättning av. Detta menar han trots att det inte framgår av lagtexten, vare sig i 28 § TSL eller i 29 § FAL. I samband med att den skadelidande får reda på vem han skall begära ersättning av får han också kännedom om att hans fordran kan göras gällande. Huruvida den skadelidande måste vara aktiv i sökandet efter gäldenären framgår inte av förarbetena eller litteraturen. Det som torde ligga närmast till hands är då en tolkning efter ordalydelsen. Lagtexten ger inte stöd för att den skadelidande måste göra efterforskningar i fråga om vem som är gäldenär. Således torde inte preskriptionstiden börja löpa även om den skadelidande är passiv i denna fråga.⁹³

I ett senare uttalande har dock Nordenson ändrat sin inställning en aning. Han menar att en tolkning strikt efter ordalydelsen i vissa fall kan leda till en för den skadelidande alltför liberal tillämpning, medan försäkringsgivarna får en tung bevisbörda. Detta gäller inte bara frågan om gäldenärens identitet, utan också de övriga omständigheter som den skadelidande skall ha kännedom om för att en fordran skall kunna göras gällande. Det torde

⁹⁰ Utterström (2000), sid. 22 f.

⁹¹ ARN 1999-2216

⁹² ARN 1999-3606

⁹³ Nordenson (1977), sid. 421 f. Se även Utterström (2000), sid. 22.

därmed vara tillräckligt att den skadelidande, för att kunna föra en fastställsetalan avseende sin ersättningsrätt, har kännedom om de faktiska förhållanden som föreligger. Nordenson anser alltså numera att det inte är rimligt att den skadelidande är passiv i alla lägen.⁹⁴

Som exempel på ett tillfälle där passivitet från den skadelidandes sida inte är acceptabelt anger Nordenson följande: ”Två bilar, förda av A resp. B, kolliderar i en gatukorsning. Det står helt klart att föraren av B brutit mot högerregeln och är ensam vållande. Skadorna på A-bilen är inte omfattande, och A kan fortsätta att använda bilen. B vill inte förlora bonus och lovar att betala A:s reparationskostnader ur egen ficka. A accepterar och antecknar B:s namn, adress och telefon men inte B-bilens registreringsnummer. A beslutar sig för att skjuta upp reparationen till dess han skall sälja bilen. Tio månader efter olyckan får han bilen reparerad till en kostnad av 4.600 kronor (mot de 1.500 kronor som både A och B trodde att det skulle kosta). Nu är B inte lika villig att betala och det blir en långvarig korrespondens mellan A och B. Så småningom ger A upp och tänker att han får väl bita i det sura äpplet. Men sent om sänder går det upp för honom att han ju kan vända sig till B:s försäkringsbolag. Via bilregistret tar han reda på i vilket bolag B har sin trafikförsäkring. Men nu har det gått mer än tre år från olyckshändelsen.” Nordenson menar att A:s underlåtenhet att redan vid olyckstillfället ta reda på B:s försäkringsbolag inte borde vara till hans fördel i preskriptionshänseende. Snarare skall A anses ha fått kännedom om gäldenärens identitet redan vid olyckstillfället. Detta trots att lagtextens ordalydelse inte ger stöd för en sådan tolkning.⁹⁵

Nordenson anser att lagstiftaren uttryckligen skall kräva att den skadelidande iakttar ”skälig aktsamhet” i frågan om aktivitet. Detta skulle ju i praktiken innebära ett krav på viss aktivitet i frågan om det föreligger en fordran på ersättning. Det verkar dock inte som om lagstiftaren har funderat i dessa banor.⁹⁶

6.2.4 Jämförelse med patientskadelagen

Gabrielson hänvisar till förarbetena till preskriptionsbestämmelsen i 23 § patientskadelagen, vilken i likhet med 28 § TSL har utformats efter mönster av 29 § FAL. Här anges tre grundförutsättningar som måste vara uppfyllda för att patienten skall anses ha kännedom. Den första förutsättningen är att den skadelidande måste ha fått kännedom om skadan. Detta innebär att skadan måste ha blivit märkbar. Att den orsakats vid ett tidigare tillfälle har således ingen betydelse. Den andra förutsättningen som måste vara uppfylld är att den skadelidande har fått klart för sig att det är fråga om en skada som är ersättningsgill enligt patientskadelagen, d v s att skadan har ett samband med behandlingen. Den tredje förutsättningen som skall vara uppfylld är att

⁹⁴ Nordenson (1996), sid. 226.

⁹⁵ Nordenson (1996), sid. 226 f.

⁹⁶ Nordenson (1996), sid. 228 f.

den skadelidande vet vem anspråket skall riktas mot. Gabrielson menar att det i kännedomskravet får anses ligga att den skadade fått objektivt stöd för att det finns ett samband mellan besvären och trafikolyckan för att treårstiden skall börja löpa. För att få detta stöd krävs ofta en bedömning av en läkare.⁹⁷

⁹⁷ Gabrielsson (1999), sid. 112 f.

7 Tioårspreskription

7.1 Inledande anmärkningar

I förarbetena till 29 § FAL sägs att det undantagsvis kan förekomma att en försäkringstagare, som kan göra en fordring gällande på grund av försäkring, först efter lång tid eller aldrig får kännedom om detta. Som exempel anges ofta det fall att en avliden persons arvingar är omedvetna om att de kan göra en fordran gällande på grund av en försäkring som tagits på arvlåtarens liv. Med tanke på fall som detta har det ansetts nödvändigt att skapa en preskriptionstid som löper oberoende av om försäkringstagaren har kännedom eller inte.⁹⁸

När anses då en skada ha uppkommit som gör att tioårsfristen börjar löpa? En viktig fråga att utreda är huruvida uttrycket ”fordringen först kunde göras gällande” betyder detsamma som ”att fordringen tidigast hade kunnat göras gällande”, dvs om utgångspunkten för preskriptionsfristens början är densamma för treårs- respektive tioårsfristen. I förarbetena till TSL sägs att tidpunkten när skadan uppkom skall ligga till grund för beräkningen av tioårspreskriptionen.⁹⁹

Min avsikt är att i detta kapitel utreda hur preskriptionens början för tioårsregeln fastställs. Detta sker i stor utsträckning genom en jämförelse med vad som gäller vid treårsfristens fastställande.

7.2 Olycksdagen som utgångspunkt för tioårsfristen

Försäkringsbolagens inställning är allmänt att tioårstiden alltid skall beräknas från dagen då skadan uppstod. Således har det faktum att skadan kan visa sig först vid ett senare tillfälle ingen inverkan på denna bedömning.¹⁰⁰ Därmed har försäkringsbolagen ibland olika utgångspunkter för tioårsfristen och treårsfristen. Den senare anses nämligen ofta löpa när försäkringstagaren måste ha insett att en skada uppstått som får ekonomiska konsekvenser genom att ge upphov till en fordran.¹⁰¹ Nordenson menar dock att försäkringsbolagens uppfattning i frågan är felaktig, d v s att startpunkten för tioårsfristen, enligt 28 § TSL, inte är tidpunkten för skadehändelsen. Han tar dessutom delvis på sig att denna uppfattning har blivit så spridd. Eventuellt kan den nämligen härröra från ett felaktigt resonemang som han

⁹⁸ NJA II s. 406. Se även Ekelund, Rudolf, Hemberg, William. *Lagen om försäkringsavtal*. Tredje upplagan. Stockholm. 1957, sid. 70.

⁹⁹ SOU 1974:87, sid. 336.

¹⁰⁰ Gabrielsson (1997-98), sid. 656.

¹⁰¹ Utterström (2000), sid. 15.

själv förde i en kommentar till trafikskadelagstiftningen för nästan tjugo år sedan.¹⁰²

I denna, enligt honom, felaktiga kommentar behandlar Nordenson frågan huruvida den allmänna tioårstiden skall tillämpas subsidiärt i förhållande till specialregleringarna. Detta skulle i så fall innebära att preskription i alla händelser inträder när tio år har förflutit från det fordringen uppkom. Nordenson skriver vidare i kommentaren att det inte är någon tvekan om att 28 § TSL och 29 § FAL har skapats för att starkt begränsa den tid under vilken ett fordringsanspråk enligt respektive lag skall kunna göras gällande. Speciallagstiftningen på detta område har alltså kommit till för att statuera en kortare preskriptionstid än den som annars skulle gälla enligt PreskL. Med tanke på syftet med bestämmelserna om specialpreskription torde det enligt Nordenson inte finnas skäl att enbart på grund av lagstiftningens tekniska utformning godta att den i vissa fall leder till en förlängning av preskriptionstiden. Slutsatsen i Nordensons resonemang torde alltså vara att en fordran som avses i 28 § TSL eller 29 § FAL under alla förhållanden preskriberas efter tio år, räknat från det fordringen uppkom. Detta sker alltså även om tio år ännu inte har förflutit från det fordringen tidigast har kunnat göras gällande.¹⁰³

Frågan har även behandlats i avgöranden från Svea hovrätt. I mål T 906/90 kom hovrätten fram till att utgångspunkten för tioårspreskription enligt 29 § FAL har ansetts vara den dag skadehändelsen inträffade. I det aktuella fallet skulle detta innebära att dagen för olyckan är utgångspunkt för preskriptionstiden. Denna uppfattning grundade sig bl a på ett uttalande av Sveriges Försäkringsförbund. Hovrätten yttrade vidare: ”Det förhållandet att en skada som orsakats av en trafikolycka givit sig till känna först en tid efter olyckan anses sålunda sakna betydelse i preskriptionshänseende om tio år förflutit sedan olyckstillfället”. Det torde inte vara osannolikt att Sveriges Försäkringsförbund och hovrätten delvis grundade sina resonemang på Nordensons tveksamma kommentar ovan.¹⁰⁴

I mål T 5756/99 menade Svea hovrätt att tioårsfristen skall börja löpa när skadan inträffar. Detta är förenligt med lydelsen av 28 § TSL. Domstolen ansåg inte att tioårsfristen skall börja löpa enligt samma grunder som vid treårspreskription då detta skulle innebära en betydande osäkerhet om när preskriptionen inträder i det enskilda fallet. Dessutom skulle det medföra osäkerhet om hur treårs- och tioårspreskription förhåller sig till varandra.

Enligt min uppfattning är hovrättens resonemang något konstigt och Utterström har en poäng när han skriver: ”Är det något som kan skapa osäkerhet är det väl en syn som innebär att utgångspunkten för när en fordran kan göras gällande är en annan än när den tidigast kan göras gällande”.¹⁰⁵ Utterström har vid en läsning av lagtexten svårt att förstå synsättet att utgångspunkten för de olika preskriptionsfristerna skulle bedömas så olika. Lagtexten framstår i så fall som inkonsistent, och Utterström tycker att förarbetena borde ha innehållit en förklaring till varför så är fallet. Han anser vidare att hovrätten har dömt fel när

¹⁰² Nordenson (1996), sid. 215.

¹⁰³ Nordenson (1977), sid. 435 f. Se även Nordenson i Karnov 1999/2000 s. 1173 not 162.

¹⁰⁴ Utterström (2000), sid. 15.

¹⁰⁵ Utterström (2000), sid. 15 f.

preskriptionstiden har ansetts börja löpa vid tidpunkten för skadehändelsen.¹⁰⁶

7.3 Senare utgångspunkt för tioårsfristen än olycksdagen

Den uppfattning som har kommit till uttryck i ovan behandlade avgöranden från Svea hovrätt torde inte ha stöd i litteraturen, med undantag för Nordensons omtvistade uttalande angående preskriptionsbestämmelsen i TSL, och ett kortfattat konstaterande av Nial¹⁰⁷, att tiden för försäkringsfallet är utgångspunkt för den längre preskriptionstiden. Snarare är uppfattningen i övrig litteratur det motsatta, dvs att en skadelidande visst har möjlighet att i vissa fall göra en fordran gällande, trots att mer än tio år gått sedan den skadegörande händelsen inträffade.¹⁰⁸ Även Jan Heller är av denna uppfattning. Han menar följande i frågan: ”Tidpunkten då fordran kan göras gällande mot försäkringsgivaren inträffar ofta senare än skadan; vid ansvarsförsäkring kan utgångspunkten för tioårspreskriptionen ej förläggas tidigare än till det ögonblick då den försäkrade hade att räkna med att skadeståndsanspråk kunde framställas”.¹⁰⁹

Nordenson har alltså efter det ovan anförda uttalandet ändrat uppfattning i denna fråga. Han medger att resonemanget ovan medför att det inte skulle finnas något utrymme för en tillämpning av regeln i 28 § TSL om preskription efter tio år från det fordringen tidigast hade kunnat göras gällande. Den i 28 § föreskrivna tioårstiden kommer alltid att löpa ut antingen samtidigt med eller senare än den allmänna preskriptionstiden.¹¹⁰ I en annan kommentar skriver Nordenson att preskriptionstiden aldrig börjar löpa förrän en skada faktiskt har uppkommit. Han påpekar vidare att det kan hända att en personskada inte ger sig till känna och blir medicinskt påvisbar förrän en viss tid har gått sedan skadan inträffade. I så fall löper tioårstiden först från den dag skadan visar sig.¹¹¹

I en kommentar till KFL menar författarna att det krävs att den ersättningsberättigade får vetskap om sin fordran senare än sju år efter det att den tidigast hade kunnat göras gällande. Annars tillämpas alltid treårsregeln från det att han fick sådan vetskap. Tioårsregeln torde dock inte ha någon större praktisk betydelse för konsumentförsäkringarnas del.¹¹²

¹⁰⁶ Utterström (2000), sid. 18.

¹⁰⁷ Nial (1964), sid. 273.

¹⁰⁸ Utterström (2000), sid. 18.

¹⁰⁹ Hellner (1965), sid. 196.

¹¹⁰ Nordenson (1996), sid. 214 f. Se även Utterström (2000), sid. 16.

¹¹¹ Nordenson, Karnov 1999/2000, sid. 1173 (not 162).

¹¹² Nilsson m. fl. (1984), sid. 180.

Gabrielssons uppfattning i frågan är att det i princip är tidpunkten då besvären förstärks och blir invalidiserande som är startpunkten för preskriptionstiden. Han tar då sikte på de fall där en whiplashskada till en början är tämligen lindrig, men där den slutligen utvecklas och blir invalidiserande. I andra fall kan det redan från början stå helt klart att nackskadan är av så allvarligt slag att den kommer att leda till kroniska besvär. I så fall kan det givetvis finnas anledning att börja räkna preskriptionstiden från olycksdagen.¹¹³ Denna uppfattning tycks också vara rådande i TSN, dvs att preskriptionstiden börjar löpa när den ersättningsgrundande effekten har visat sig och blivit påvisbar. En sådan tolkning är enligt nämnden mest förenlig med ordalydelsen i lagregeln. Stöd för denna tolkning hittade nämnden också i förarbetena och litteraturen.¹¹⁴

Även Jan Forsström anger 29 § FAL som en preskriptionsbestämmelse som i vissa fall ger en skadelidande möjlighet att begära ersättning även efter det att mer än tio år förflutit sedan skadehändelsen. Forsström inkluderar även 39 § KFL och 28 § TSL i denna iakttagelse.¹¹⁵ Om en allvarlig skada uppkommer direkt vid skadetillfället följer därav att krav på ersättning för såväl sveda och värk som lyte och men kan göras gällande. Det torde då inte vara svårt att se sambandet mellan olyckan och besvären. Det går emellertid först senare att klargöra ersättningsbeloppen.¹¹⁶ Enligt min uppfattning torde det vara uppenbart att en fordran inte kan göras gällande förrän en skada faktiskt har visat sig. Då utfallet skall grundas på en objektiv bedömning vad gäller den skadelidandes möjlighet att ha kännedom borde preskriptionstiden börja löpa när skadan faktiskt visar sig.

7.4 Prövningen i ARN och TSN

Även i denna fråga har ARN och TSN visat prov på skilda uppfattningar vilka i förlängningen har lett till att motstridiga beslut har fattats. Personligen tycker jag att det är tragiskt att se bristen på samstämmighet i besluten nedan. Det är inte orimligt att ha olyckstillfället som utgångspunkt för tioårsfristen. Däremot är det enligt min uppfattning orimligt att ha olika utgångspunkter för de båda fristerna eftersom rekvisiten är i det närmaste identiska.

Det ideala hade varit att, vilket jag även tidigare nämnt, skapa en gemensam tioårstid som löper från skadetillfället. På så sätt hinner även whiplashskador och dylikt att visa sig. Det skulle med denna princip inte heller bli fråga om några tveksamma tolkningar som avgör utgången. De som av någon anledning har besvär som uppkommit senare än tio år efter olyckstillfället får kanske prövas enligt en bedömning i det enskilda fallet. Jag tror inte att

¹¹³ Gabrielsson (1999), sid. 112 f.

¹¹⁴ Gabrielsson (1997-98), sid. 656 f.

¹¹⁵ Forsström, Jan. *Preskription av fordringar. Kommentar till den nya lagen*. Stockholm. 1982, sid. 28.

¹¹⁶ Gabrielsson (1999), sid. 114.

de som råkar ut för detta är så många att de motiverar en ännu längre frist eller en annan utgångspunkt. Även om de flesta fall i nämnderna rör treårsregeln och kännedomsrekvisitet, finns några fall som behandlar tioårsregeln.

Ett avgörande som behandlar tioårspreskriptionen är ARN 1999-3637. Här blev försäkringstagaren påkörd bakifrån vid en trafikorsning. Detta skedde den 24 augusti 1988. Efter olyckan hade han besvär i nacken. Dessa nackbesvär medförde att försäkringstagaren sedan den 1 januari 1996 haft sjukpension på grund av nackbesvären. Det var därför hans uppfattning att preskriptionstiden skulle räknas från detta datum. Skadeanmälan inkom till försäkringsbolaget i december 1998. Försäkringsbolaget ansåg att preskription hade inträtt. Bolagets uppfattning beträffande tioårsfristen var att den börjar löpa dagen för olyckan och att rätten till ersättning upphör när tio år förflutit från olyckan utan att anspråk på ersättning framförts. Nämnden ansåg att fordran var preskriberad med hänsyn till den tid som förflutit sedan trafikolyckan.

I ARN 1999-0494 ådrog sig försäkringstagaren 1983 en knäskada genom att utöva dragkamp. Invaliditetsgraden 5 procent fastställdes i oktober 1989. I mars 1997 fick hon av en läkare veta att det rörde sig om en allvarlig skada, och operativa ingrepp följde. Försäkringsbolaget hade åberopat att tioårspreskription hade inträtt. Försäkringstagaren hänvisade till Trafikskadenämndens cirkulärreferat nr 1/1997 och framhöll att preskriptionstiden började löpa från det att skadeeffekten hade visat sig och blev påvisbar.

Nämnden gjorde i ett ovanligt utförligt yttrande bedömningen att preskription inte hade inträtt enligt 29 § FAL. Nämnden konstaterade att försäkringsbolagets uppfattning hade visst stöd i ett avgörande från Svea Hovrätt, 1975:1418, men att motiveringen var tveksam. Nämnden påpekade vidare att förarbetena till FAL inte gav någon ledning och att det inte heller fanns något klargörande av HD. I förarbetena till PreskL framhölls emellertid att det redan finns författningar som ger en skadelidande möjlighet till ersättning senare än tio år efter den skadegörande handlingen. Som exempel på detta nämndes bl.a. FAL och TSL. Detta synsätt har också kommit till uttryck på flera ställen i doktrinen (se ovan). Också TSN:s yttrande i cirkulärreferat 1997:1 torde följa samma synsätt. Det låg enligt ARN i sakens natur att en fordring inte kan göras gällande förrän skadan har visat sig. Detta är också innebörden av de meningar som finns i litteraturen. Det fanns dock två skiljaktiga meningar i nämnden som ansåg att preskription hade inträtt med stöd av det av majoriteten nämnda hovrättsavgörandet.

I ett yttrande från TSN¹¹⁷ behandlades frågan hur tiden för tioårspreskription skall beräknas relativt utförligt. Försäkringstagaren var inblandad i en trafikolycka den 1 februari 1983. Det rapporterades inte om någon personskada i den skadeanmälan som följde. Runt den 1 december 1993 återkom dock försäkringstagaren med en anmälan om ersättningsanspråk grundade på en sk whiplashskada. Hon hade nämligen först i februari 1992 fått klart för sig att det kunde föreliga ett samband mellan olyckan och besvären. Bolaget hävdade dock att denna fordran var preskriberad enligt 28 § TSL då mer än tio år gått sedan den skadegörande händelsen inträffade. Avgörande för utgången blev således om preskriptionen skulle anses börja löpa vid skadetillfället eller vid ett senare tillfälle.

Nämnden hänvisade till ett resonemang av Forsström som gick ut på att innebörden av bestämmelserna i exempelvis TSL var att en skadelidande i vissa fall har rätt att begära ersättning, trots att mer än tio år förflutit sedan skadetillfället. Även Nordensons åsikter i frågan behandlades av nämnden. Nämnden konstaterade att det i de fall där skadeeffekten visar sig först senare råder osäkerhet och skilda uppfattningar beträffande frågan när preskriptionstiden skall börja löpa. Nämnden menade att tidpunkten då skadeeffekten visar sig som utgångspunkt torde vara mera förenlig med ordalagen i 28 § TSL än vad dagen för

¹¹⁷ RFS B:5 1997:1

skadehändelsen är. Även det som uttalats i förarbeten och doktrin tydde på att detta är den bästa lösningen. I det aktuella fallet ansågs skadeeffekten, även om det var svårt att bedöma, ha visat sig först vid ett senare tillfälle. Sålunda hade preskription inte inträtt.

8 Slutlig ställning i ersättningsfrågan

8.1 Tillämpningsområde

Enligt 39 § 2 st. KFL och 28 § 2 st. TSL har försäkringstagaren, förutsatt att vederbörande anmält skadan inom den tid som anges i första stycket i samma paragraf, alltid sex månader på sig att väcka talan sedan försäkringsbolaget har förklarat att slutlig ställning tagits i ersättningsfrågan. Enligt förarbetena till KFL syftar denna bestämmelse till att hindra rättsförlust för den försäkrade när han väl har anmält skadan till försäkringsbolaget men ärendet regleras först sedan treårs- eller tioårsfristen har gått ut eller kort tid dessförinnan.¹¹⁸

Den förlängning av preskriptionstiden som sexmånadersregeln innebär torde i praktiken få sin största betydelse i fall då ärendet efter bolagets första besked prövas i ARN eller någon av försäkringsbranschens nämnder. I sådana fall brukar bolaget ta slutlig ställning i ersättningsfrågan först sedan nämnden har avgjort ärendet, vilket givetvis kan medföra en viss tidsmässig fördröjning. Enligt min mening har det i praxis utformats relativt klara riktlinjer för vilka krav som ställs för att en förklaring skall anses som slutlig i ersättningsfrågan.

8.2 Krav som ställs på förklaringen

Frågan om slutlig ställning har tagits i ersättningsfrågan har prövats av HD i tre fall. I det första¹¹⁹ ingav försäkringstagaren den 2 januari 1986 en skadeanmälan till sitt försäkringsbolag. Enligt anmälningen hade hon blivit bestulen på egendom vid ett inbrott i hennes bostad den 31 december 1985. Försäkringsbolaget redogjorde i ett brev, som skickades först den 16 mars 1997, för den utredning som ägt rum i ärendet och menade därefter att försäkringsfall inte är styrkt. Därmed kunde heller ingen ersättning utbetalas. Det framgick också av brevet att det, beträffande frågan om ersättning, kunde väckas talan i domstol. Den 7 februari 1989 väckte försäkringstagaren talan mot bolaget. Bolaget menade att preskription hade inträtt beträffande försäkringstagarens fordran på ersättning. Försäkringstagaren menade att preskription inte hade inträtt då hon först den 5 mars 1987, eller tidigast den 30 januari 1987 hade insett att skadan var sådan att hon ägde framställa krav på försäkringsersättning. Vad gäller sexmånadersfristen menade försäkringstagaren att bolaget inte hade tagit slutlig ställning i brevet daterat den 16 mars 1987. I alla fall hade inte försäkringstagaren, med hänsyn till hennes bristande förståelse av svenska förhållanden och det svenska språket, uppfattat brevet som ett slutligt ställningstagande.

Båda underinstanserna ansåg att fordran var preskriberad. HD började med att konstatera att den i 39 § 1 st. KFL angivna treårsfristen för talans väckande räknas från 2 januari 1986. Fristen hade därmed löpt ut innan talan väcktes den 7 februari 1989. HD tog emellertid även

¹¹⁸ Prop. 1979/80:9, sid. 165. Se även SOU 1977:84, sid. 251.

¹¹⁹ NJA 1992 s. 303

upp möjligheten om försäkringstagaren, som anmält skadan till bolaget inom treårsfristen, ändå hade behållit sin rätt tack vare sexmånadersregeln i 39 § 2 st. KFL. Denna fråga var givetvis beroende av vilken betydelse som skall tillmätas brevet som bolaget skickade till försäkringstagaren den 16 mars 1997. HD menade att det inte fanns krav på någon speciell ordalydelse. HD hänvisade till SOU 1989:88 s. 272 och menade att det som fordras är ett klart tillkännagivande att försäkringsgivaren inte är beredd att ompröva sin ståndpunkt. HD ansåg vidare att bolagets avböjande svar i det aktuella brevet var ett klart uttryck för ett definitivt ställningstagande. Om inte annat skulle i alla fall det faktum att bolaget redogjorde för möjligheten att föra ärendet vidare till domstol ha undanröjt eventuella tvivel i frågan. HD fastställde därmed hovrättens domslut.

I det andra avgörandet¹²⁰ väckte försäkringstagaren talan mot försäkringsbolaget den 6 februari 1984. Han yrkade att bolaget skulle utge ersättning för egendom som stulits eller förstörts vid ett inbrott i hans bostad den 30 oktober 1978. Skadeanmälan ingavs den 12 februari 1979 en skadeanmälan till försäkringsbolaget. Bolaget hävdade att anspråket på ersättning var preskriberat enligt 39 § KFL. Frågan i fallet var huruvida ett brev, daterat den 3 september 1982, från bolaget till försäkringstagaren gav uttryck för åt bolagets slutliga ståndpunkt. Brevet löd som följer: ”Åberopande gårdagens telefonsamtal får vi härmed översända kopior av de båda kvitton som finns inlämnade i ärendet, nämligen 8000 kr respektive 800 kr. Vi bilägger även faktura på 900 kr från Musik & Radiocity AB vilket belopp vi utbetalat för den TV-apparat försäkringstagaren uttagit som ersättning efter den anmälda stöldskadan. Då vår utredning visat att försäkringen tecknats efter skadan inträffat får vi härmed återkräva ersättning för det sistnämnda beloppet 900 kr. Vi får även bekräfta vårt telefonmeddelande till Er 1982-07-09 att vi avstår från att begära RÅ:s prövning av länsåklagarens beslut i ärendet”.

De båda underinstanserna menade att brevet måste anses ge uttryck åt försäkringsbolagets ståndpunkt. HD hänvisade till det ovan behandlade rättsfallet (NJA 1992 s. 303) och instämde i att KFL inte upptog något krav på att beskedet till försäkringstagaren om att slutlig ställning tagits skall ha en viss bestämd ordalydelse. Ett besked kan följaktligen utformas på olika sätt. Det var dock angeläget att bolaget använde formuleringar som ansluter till lagtexten. För att vara extra tydlig i beskedet bör information om domstolsprövning finnas med. Om bolaget underlåter detta ställs relativt stora krav på tydlighet i det meddelande som innebär att bolaget har tagit slutlig ställning till ersättningsfrågan. I det aktuella brevet saknades information om domstolsprövning. Då brevet inte heller i övrigt uppfyllde de krav på tydlighet som uppställts i praxis menade majoriteten i HD att bolaget inte kunde anses ha meddelat försäkringstagaren om att slutlig ställning tagits i ersättningsfrågan. HD ändrade således hovrättens dom till försäkringstagarens fördel. Minoriteten menade dock att det av brevet framgick att slutlig ställning tagits och att försäkringstagarens rätt till ersättning var preskriberad.

Det tredje avgörandet¹²¹ fattades samma dag som det föregående. Försäkringstagaren väckte talan mot försäkringsbolaget och yrkade på ersättning för skador på en personbil som uppstått i samband med en trafikolycka den 4 december 1984. Även i detta fall var frågan huruvida försäkringsbolaget genom ett brev till försäkringstagaren hade förklarat slutligt ställningstagande i ersättningsfrågan. Då försäkringstagarens juridiska ombud skrev till bolaget och bad om deras slutliga ställningstagande fick han följande svar: ”Med anledning av Ert brev den 8 juli får vi beklaga att vi inte tidigare återkommit i ärendet. Vår juristavdelning har granskat ärendet och kommit till den uppfattningen att den samlade utredningen inte visar vare sig att tillgrepp av fortskaffningsmedel är styrkt eller att försäkringsvillkor 313 c (kopia bifogas) är uppfyllt. Vår uppfattning är således att skadan inte är ersättningsbar vare sig ur stöld- eller vagnskadeförsäkringen. Rättsskyddsförsäkringen kan, i enlighet med villkoren för denna, anlitas i detta ärende”.

¹²⁰ NJA 1992 s. 845 I

¹²¹ NJA 1992 s. 845 II

De båda underinstanserna ansåg att fordran var preskriberad enligt 39 § KFL. HD konstaterade att försäkringsbolaget i brevet hade anfört att skadan inte var ersättningsbar. Det framgick också av brevet att rättsskyddsförsäkringen kunde anlitas i ärendet. Detta fick sammantaget anses innebära ett klart tillkännagivande av att försäkringsbolaget tagit slutlig ställning till ersättningsfrågan. Då försäkringstagaren väckt talan mer än sex månader efter det att han fått del av bolagets tillkännagivande var hans rätt till ersättning, enligt HD, preskriberad.

Såsom Utterström påpekar är ovanstående avgöranden från HD utpräglat kasuistiska och ger inte upphov till några större principiella frågor. Han menar att utgångspunkten i bedömningen av frågan, om slutligt ställningstagande i ersättningsfrågan har givits, kan grundas på HD:s generella uttalanden i fallen ovan. Vad som fordras för detta framgår tydligt i alla tre avgörandena. Beskedet till försäkringstagaren skall vara ett klart tillkännagivande att försäkringsgivaren inte är beredd att ompröva sin ståndpunkt. Detta kan dock formuleras på olika sätt. Det är dock viktigt att språket ansluter till lagtexten.¹²² Vidare torde en förklaring om möjligheten till domstolsprövning vara ett säkert sätt att klargöra sitt ställningstagande.

8.3 Bevisbördan

Utgångspunkten för beräkningen av sexmånaderstiden är inte den dag då bolaget fattade sitt slutliga beslut, utan först den dag när den ersättningsberättigade fick kännedom om detta ställningstagande. För att undvika tvister i denna fråga är det lämpligt att försäkringsbolaget säkrar bevisning om när den ersättningsberättigade nåddes av detta besked.¹²³

I NJA 1997 s. 120 konstaterade HD att 39 § 2 st. KFL har tillkommit i försäkringstagarens intresse. Det innebär emellertid också en möjlighet för försäkringsbolaget att avsluta ett försäkringsärende i vilket ersättning inte skall utges. Enligt HD var därför själva förklaringen i försäkringsbolagets intresse, varför bolaget också fick stå risken för att förklaringen inte når försäkringstagaren. Det var alltså inte tillräckligt att bolaget avsände förklaringen till angiven adress för att sexmånadersfristen skulle börja löpa. Det var dock att gå för långt att kräva att försäkringstagaren verkligen fått kännedom om förklaringen. Det var mer rimligt att kravet uppställdes till att förklaringen kommit försäkringstagaren tillhanda, dvs så att denne kunde ta del av den. Bevisbördan för att detta är uppfyllt låg på försäkringsbolaget. Beviskravet torde vara uppfyllt om förklaringen avsänts till försäkringstagarens vanliga adress och brevet inte returnerats.

¹²² Utterström (2000), sid. 25.

¹²³ Nilsson m. fl. (1984), sid. 181.

9 Avslutning

Mitt syfte med uppsatsen har dels varit att behandla grunderna i preskriptionsinstitutet inom försäkringsrätten, dels att analysera ett antal begrepp som har visat sig innebära problem i samband med tolkningen. Jag kommer inte att gå in på den allmänna behandlingen av preskriptionen i denna avslutning. I stället koncentrerar jag mig på de tolkningsproblem som finns. I samband med preskriptionsavbrott uppkommer t ex inte sällan tvister huruvida försäkringsbolaget har erkänt kravet på försäkringsersättning eller inte. Detta hänger samman med att det kan vara tveksamt hur bolagens meddelanden till kunderna skall tolkas. Även om detta i sig ofta innebär svåra avvägningar går det inte att jämföra med de tolkningsproblem som uppkommer vid bedömningen av när preskriptionsfristen skall anses börja löpa.

Det är således ingen tvekan om att det föreligger en besvärande osäkerhet i samband med tillämpningen av preskriptionsreglerna i FAL, KFL och TSL. Det är uppenbart att reglerna inte fungerar bra i personskadefallen. Osäkerheten vid tolkningen av viktiga rekvisit ger upphov till en betydande variation i tillämpningen och det går inte att på förhand vara säker på vilka principer som kommer att tillämpas.

Vad gäller tolkningen av begreppet ”när fordringen kunde göras gällande” ger inte förarbetena någon ledning. Det finns inte heller några klargöranden från HD som löser problematiken. I doktrinen finns exempel på motstridiga meningar. Nial förespråkar att utgångspunkten skall vara när försäkringstagaren i rättslig ordning kan framställa sitt anspråk och få det upptaget av domstol. Nials åsikt ligger till grund för ett avgörande i hovrätten, RH 1994:129, där rätten kommer fram till att det är tidpunkten för en möjlig fastställsetalan som skall vara utgångspunkten för när en fordran skall anses kunna göras gällande. Gabrielsson menar dock att Nial förespråkar att tidpunkten då en fullgörelsetalan kan väckas skall vara utgångspunkten, och att hovrätten således felaktigt baserar sitt resonemang på Nial.

Utterström är en annan kritiker till att knyta preskriptionstidens början till möjligheten att väcka en fastställsetalan. Visserligen är det ofta klart när förutsättningar för en sådan föreligger, vilket leder till förutsebarhet och objektivitet, men sett ur den ersättningsberättigades perspektiv är det ingen lämplig princip. Att väcka talan för besvär som eventuellt kan uppkomma i framtiden är inte rimligt. Detta är inget naturligt förfarande för en privatperson vid ett olyckstillfälle.

Det finns dock de som förespråkar att utgångspunkten skall vara tidpunkten då en fastställsetalan kan väckas. Hellner menar att preskriptionsfristen kan börja löpa innan utredningen om skadan är så fullständig att kravet kan

preciseras. Nordenson anser att lagtextens ordalydelse, ”fick kännedom om att fordringen kunde göras gällande”, inte kan innebära att det skulle vara fråga om en fullgörelsetalan. HD behandlade frågan i NJA 1997 s. 97. Det framgår dock inte av domskälen huruvida hänsyn togs till förutsättningarna för en fastställsetalan. I NJA 2000 s. 285 har HD uttalat att fordran i vissa fall skall anses kunna göras gällande redan när en fastställsetalan kan väckas, dock endast med avseende på besvär som kunnat ligga till grund för en talan sedan minst tre år. Detta avgörande har dock enligt min uppfattning inte inneburit ett tillräckligt klargörande av problematiken. Jag håller med Strömbäck när han skriver att det troligen är tid för lagstiftaren att omformulera bestämmelserna. Det räcker inte längre med att HD tar upp problemen.

Det finns även tolkningsproblem beträffande vad begreppet ”kännedom om att fordringen kunde göras gällande” innebär. Ofta råder det ingen tvekan om att kännedomsrekvisitet är uppfyllt redan vid olyckstillfället. Svårigheter kan emellertid uppkomma exempelvis i samband med s k whiplashskador med fördröjda skadeverkningar. I NJA 2000 s. 285 menar HD att den skadelidande i alla fall skall ha haft kännedom om alla de faktiska förhållanden som rätten till ersättning grundas på. Ibland räcker det dock, som även framgår ovan, att kännedomen omfattar att en fastställsetalan kan väckas. I ARN finns flera exempel på motstridiga beslut i frågan. Det är inte heller ovanligt att nämnden har gått på vad den skadelidande har uppgivit vad gäller tidpunkten för kännedom, d v s en allt annat än objektiv bedömning.

I det tidigare nämnda avgörandet NJA 2000 s. 285 torde framgå att det krävs underlag motsvarande en läkarundersökning för att kännedomskravet skall anses uppfyllt. Det är alltså inte tillräckligt med lösa antaganden. Kravet på kännedom torde inte omfatta förekomsten av en försäkring, även om Försäkringsrättskommittén hävdar detta. Det kan dock finnas ett visst krav på aktivitet i frågan om gäldenärens identitet. Det är troligen inte bra om den skadelidande är passiv i alla lägen. Detta skulle vara en för den skadelidande alltför liberal tolkning, medan försäkringsgivarna missgynnas kraftigt.

Det är tydligt att uppfattningarna kring bestämmelserna om preskription i försäkringslagstiftningen ofta går isär. Det torde i princip finnas två uppfattningar i frågan. Den ena går ut på att preskriptionstiden skall utgå från de inledande besvären av en olycka, även om det senare visar sig att besvären blir invalidiserande. Den andra går ut på att det är tidpunkten när de senare besvären, med hjälp av ett utlåtande av en läkare, sätts i samband med olyckan. Det är enligt min uppfattning dock svårt att helt och hållet instämma i någon av uppfattningarna. Det finns hållbara argument både för och emot respektive ståndpunkt trots att de strider mot varandra. Personligen vänder jag mig emellertid mest emot inställningen att utgångspunkten för preskriptionsfristen skall vara tidpunkten då en fastställsetalan kan väckas, även om praxis oftast väljer denna inriktning. Dels tycker jag att lagtextens ordalydelse pekar på en annan tidpunkt, dels är det en orimlig tolkning

logiskt sett. Av uppsatsen torde framgå att det ur försäkringstagarens perspektiv är mycket olämpligt att behöva väcka en fastställetalan för eventuella framtida besvär. Jag har också tidigare pekat på att en lämplig lösning på problemet helt enkelt kan vara att lagstifta om en tioårsfrist för samtliga besvär. Detta skulle innebära att olyckstillfället kunde utgöra utgångspunkt och ändå få med sent uppkomna besvär i form av exempelvis sk whiplashskador. Det man i så fall gör är att sätta den skadelidandes intresse av att få ersättning för sina besvär framför försäkringsgivarens intresse av att få en snabb avreglering av ärendet, vilket enligt min mening är en mycket rimlig prioritering.

En annan oklar fråga beträffande bestämmelserna om preskription är huruvida uttrycket "fordringen först kunde göras gällande" betyder detsamma som "att fordringen tidigast hade kunnat göras gällande, d v s om utgångspunkten för tioårspreskriptionen är densamma som för tråpreskriptionen. Försäkringsbolagen brukar i allmänhet ha inställningen att tioårstiden skall beräknas från olycksdagen. Nordenson tar delvis på sig skulden för försäkringsbolagens, enligt honom, felaktiga ståndpunkt. Nordenson förde nämligen själv ett liknande resonemang för många år sedan som han senare reviderat. Det torde vara detta som ligger till grund för en stor del av oklarheterna kring tioårspreskriptionen. Utterström kritiserar ett par avgöranden från hovrätten där preskriptionstiden har ansetts börja löpa vid skadehändelsen. Han anser att lagtexten framstår som inkonsistent om det är meningen att skadedagen verkligen skall vara utgångspunkt. I så fall borde förarbetena innehållit en förklaring till varför så är fallet.

Nämnda hovrättsavgöranden torde med få undantag sakna stöd i litteraturen. Hellner påpekar att tidpunkten då en fordran kan göras gällande ofta inträffar senare än skadan. Gabrielsson menar att det i princip är tidpunkten då besvären förstärks och blir invalidiserande som är startpunkten för tioårspreskriptionen. Inom ARN och TSN finns även här en vacklande praxis, vilket tydligt visar att ett klagande är nödvändigt.

Enligt min uppfattning talar även här lagtextens ordalydelse för att det är tidpunkten när den invalidiserande skadan visar sig som skall vara utgångspunkt för tioårspreskriptionen. Det går ju inte att göra gällande en fordring innan skadan har uppkommit. Om ovan nämnda utökning av treårstiden skulle bli av kan det dock vara lämpligt att helt ta bort den nuvarande tioårstiden. Jag anser att en klar och tydlig lagstiftning är viktigare än de få fall som kommer att hamna utanför denna tioårsperiod, d v s de som får kännedom om besvären senare än tio år efter olyckstillfället.

Vad gäller frågan om slutlig ställning har tagits i ersättningsfrågan föreligger inga större problem. Givetvis kan det även här bli fråga om svåra bedömningar, men det torde finnas relativt klara riktlinjer om hur bedömningen skall gå till. Beskedet till försäkringstagaren skall vara ett klart tillkännagivande att bolaget inte kommer att ompröva sin ståndpunkt.

En hänvisning till att beslutet kan överklagas i domstol torde räcka för att uppfylla kraven.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Ekelund, Rudolf, Hemberg, William. *Lag om försäkringsavtal*. Tredje upplagan. Stockholm, 1957.

Forsström, Jan. *Preskription av fordringar. Kommentarer till den nya lagen*. Stockholm, 1982.

Gabrielsson, Edmund. *Trafikskadenämnden. Festskrift till Ulf K. Nordenson*. Stockholm, 1999.

Hellner, Jan. *Försäkringsrätt I*. Stockholm, 1962.

Hellner, Jan. *Försäkringsrätt*. Andra upplagan. Stockholm, 1965.

Hult, Phillips. *Föreläsningar över försäkringsavtalslagen*. Stockholm, 1936.

Juridikens termer, åttonde upplagan. Falköping, 1993.

Lindskog, Stefan. *Preskription. Om civilrättsliga förpliktelsers upphörande efter viss tid*. Värnamo, 1990.

Nial, Håkan. *En försäkringsrättslig preskriptionsfråga*. Skrifter tillägnade Hjalmar Karlgren. Stockholm, 1964.

Nilsson, Edvard, Strömbäck, Erland. *Konsumentförsäkringslagen*. Stockholm, 1984.

Nordenson, Ulf K. *Trafikskadeersättning. Kommentarer till trafikskadelagstiftningen*. Uddevalla, 1977.

Nordenson, Ulf K. *Några frågor om preskription på trafikskadelagens område*. Vänbok till Erland Strömbäck. Stockholm, 1996.

Nordenson, Ulf K. Karnov – svensk lagsamling med kommentarer 1999/2000, band 1, fjärde upplagan. Stockholm 1999.

Tidskrifter

Gabrielsson, Edmund. *Oklara preskriptionsregler*. Försäkringstidningen 1996, häfte 2.

Gabrielsson, Edmund. *Trafikskadenämnden – dess verksamhet och några rättsliga problem*. Juridisk tidskrift vid Stockholms Universitet 1997-98.

Jacobson, Ulf. *Skadelidandes rätt vid ansvarsförsäkring med hänsyn särskilt till preskriptionsbestämmelsen i 29 § FAL*. Juridisk tidskrift vid Stockholms Universitet 1997/98.

Strömbäck, Erland. *När preskriberas en fordran?* Försäkringstidningen 1979, häfte I.

Strömbäck, Erland. *Preskription i personskaderätten – tolkningar och tendenser i Sverige*. Nordisk Försäkringstidskrift, nr 4/2000.

Yllenius, Vivianne. *Preskription av anspråk på försäkringsersättning*. Nordisk Försäkringstidskrift, nr 4/1998.

Oppublicerad utredning

Utterström, Thomas. *Några frågor om preskription av anspråk på försäkringsersättning. Underlag för en diskussion om olika frågor om preskription av försäkringsersättning vid möte med Allmänna reklamationsnämndens försäkringsavdelning*, maj 2000.

Offentligt tryck

NJA II 1927 s. 405

Prop 1976/77:5

Prop 1979/80:9

SOU 1974:87

SOU 1977:84

Ds Ju 1975:11

Ds Ju 1977:14

Ds 1993:39

Rättsfallsförteckning

Nytt juridiskt arkiv (NJA)

NJA 1971 s. 216
NJA 1984 s. 747
NJA 1992 s. 303
NJA 1992 s. 845 I och II
NJA 1997 s. 97
NJA 1997 s. 739
NJA 1999 s. 232
NJA 2000 s. 285

Rättsfall från hovrätterna (RH)

RH 1993:59
RH 1994:129

Allmänna Reklamationsnämnden (ARN)

ARN 96-4082
ARN 1997-5915
ARN 1998-3712
ARN 1998-4199
ARN 1998-4681
ARN 1998-5050
ARN 1998-6839
ARN 1999-0494
ARN 1999-1707
ARN 1999-2216
ARN 1999-3606
ARN 1999-3637

Rättsfall försäkring och skadestånd (RFS)

RFS B:5 1996:1 (Trafikskadenämnden)
RFS B:5 1996:2 (Trafikskadenämnden)
RFS B:5 1997:1 (Trafikskadenämnden)
RFS B 1997 1+2 (Läkemedelsskadenämnden)

